

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 5.- per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina f 100.- per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

21e JAARGANG

NO. 1

JANUARI 1971

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Nog juist voor het einde van het jaar kwam de tweede verenigingspenning 1970 gereed. Hoewel het ontwerp reeds maanden geleden werd goedgekeurd en de verschijning aangekondigd, is de aflevering door onvoorziene omstandigheden ernstig vertraagd.

Ook ditmaal werd aan een beeldhouwer een vrije opdracht gegeven om een gietpenning te ontwerpen, waarvoor slechts het formaat van 50 mm was voorgeschreven. Deze viel ten deel aan de sinds tien jaar in Amsterdam werkende beeldhouwer van Amerikaanse afkomst Floyd T. Dewitt, die o.a. in 1963 voor de Koninklijke Begeer N.V. de penning „Eleanor Roosevelt” maakte.

Dewitt koos als onderwerp voor zijn penning de plicht van de mens tot ontwikkeling van zijn persoonlijkheid, wellicht geïnspireerd door het tegenwoordig zo algemeen in de belangstelling staande thema van de „éducation permanente”. Op de voorzijde staat een gevoelig gemodelleerde meisjeskop, die de trekken vertoont van zijn dochter Marysia op tienjarige leeftijd; onderaan als signatuur van de kunstenaar het monogram FTD. Op de keerzijde bracht hij een kleuter op een hobbelpaard aan als uitbeelding van het spelelement in iedere mens. Als omschrift werd daaraan de aan Goethe ontleende tekst „Word wat gij zijt” meegegeven; in het veld staat het verenigingsmonogram PK.

AAN ALLE LEZERS !

Zie pag. 10

Afb. 1. Friese halve reaal
(Penningkabinet Brussel)

Afb. 2. Friese stuiver
(Kon. Penningkabinet)

NOGMAALS DE LEEUWARDER MUNTEN VAN KAREL V

In 1964 wijdde Drs. A. T. Puister een uitvoerige beschouwing ¹⁾ aan de nog steeds niet teruggevonden munten die in de Friese munt te Leeuwarden tussen 1527 en 1530 geslagen moeten zijn. Terecht wees hij erop, dat de uit de rekening bekende aantallen uitgegeven stukken, in het bijzonder van de stuiver, zo groot zijn, dat het uitermate onwaarschijnlijk is dat geen enkel exemplaar tot ons gekomen zou zijn. Hij ging daarom uit van de gedachte, dat deze zich onder de bewaarde stukken moeten bevinden, doch slechts niet als Fries herkend zijn. Gezocht moet dus worden naar een teken, dat deze stukken van die van andere gewesten onderscheidt: provinciale titels komen immers op de munten van de emissie 1521 niet voor.

Hij stelde voor dit teken te zoeken in een kroontje, dat op verschillende munten soms naast het normale muntteken van een andere provincie voorkomt. Een bezwaar tegen deze veronderstelling blijft echter, dat de Friese stempelsnijder Jacob Ysbrantsz. dan wel het voorschrift om aan de hem ter hand gestelde patronen voor de te maken stempels „een teycken ter verscheyninge ende kennisse van de Munte van Vriesland tegens die andere der Keyserlycke Mayesteyts munten” toe te voegen, erg naief heeft geïnterpreteerd: hij had toch wel kunnen bedenken, dat met het toevoegen van een teken bedoeld moest zijn, overeenkomstig de elders geldende praktijk: het plaatsen van een bijzonder teken bij het overal gelijkkluidende omschrift en niet naast een reeds elders gebruikelijk teken, dat het onderscheid allermint zou bevorderen.

Ik meen dat in dezelfde gedachtegang echter een eenvoudiger oplossing voorgesteld kan worden. Sinds lang zijn stuivers van de emissie 1521 bekend, die als muntteken een wapentje met een klimmende leeuw tonen. Zo'n stuiver werd in 1878 door Vicomte B. de Jonghe getoond en aan Luxemburg toegeschreven: alle volgende auteurs zijn hem in deze toewijzing gevolgd ²⁾, al wordt in het bekende werk van Bernays en Vannérus uitdrukkelijk aangetekend

dat deze munt – waarvan thans verschillende exemplaren bekend zijn – de enige aanwijzing vormt, dat de Luxemburgse munt onder Karel V gewerkt heeft: iedere aanwijzing in de vrij uitgebreide schriftelijke documentatie betreffende dit munthuis ontbreekt. Dat het schildje eigenlijk niet het Luxemburgse wapen is (klimmende leeuw in een met dwarsbalken beladen veld), maar een simpele leeuw, is tot nu toe aan de aandacht ontsnapt. De toeschrijving aan Luxemburg kan dus allermint als vaststaand worden beschouwd.

In de laatste tijd zijn bovendien enkele halve realen ³⁾ met hetzelfde muntteken, schild met klimmende leeuw, te voorschijn gekomen, die ongetwijfeld uit hetzelfde atelier als de stuivers afkomstig zijn: zij vertonen het normale type van de halve zilveren reaal van Karel V en op beide zijden het genoemde muntteken.

De situatie is dus de volgende. Enerzijds zijn een halve reaal en een stuiver bekend, waarvan de toeschrijving aan Luxemburg zeer twijfelachtig is, terwijl het bestaan van de Luxemburgse munt eveneens onbewezen is; anderzijds staat vast dat in Leeuwarden een reeks munten geslagen zijn met tot nu toe onbekend kenteken, waarvan juist de stuiver en de halve reaal in zo groot aantal dat volledig teloor gaan van de gehele oplage uitermate onwaarschijnlijk is. Bovendien is bekend, dat de munt te Leeuwarden, die in 1530 werd gesloten, bij de heropening in 1580 een schildje met klimmende leeuw (het wapen van de stad) als muntteken gebruikte: het komt zowel voor op de unieke halve Philipsdaalder van 1580, als op de dubbele, enkele, halve en kwart stuivers waarvan de uitgifte in 1580 begon en vanaf 1582 op de provinciale gouden en zilveren ridders, rijksdaalders en schellingen ⁴⁾.

Wat ligt nu meer voor de hand dan deze gegevens te combineren en de halve reaal en de stuiver van Karel V aan Luxemburg te ontnemen, waar ze moeilijk verantwoord kunnen worden, ze daarentegen toe te schrijven aan Friesland, waar ze node gemist worden en aan alle formele vereisten ⁵⁾ voldoen? Nu de in de eerste plaats te verwachten soorten, halve reaal en stuiver, teruggevonden zijn ⁶⁾, komen wel-

Afb. 1. Penning van Bretislav I (1021-1055), 2 : 1.

Afb. 2. Moravische penningen van de 11de en 12de eeuw.

licht ook nog eens exemplaren van de andere denominaties te voorschijn: gouden Karolusgulden en zilveren reaal (beide in kleine oplage uitgegeven), kwart groot en penning (beide weliswaar in behoorlijk aantal geslagen, maar van deze kleine soorten is blijkens de ervaring de overleveringskans veel geringer daar zij niet voor schatvorming werden bezigd).

H.E.v.G.

HET MUNTWEZEN VAN MORAVIË¹⁾

In het muntwezen van Midden-Europa neemt dat van Moravië een belangrijke plaats in, omdat daarin de economische en sociale ontwikkeling weerspiegeld wordt van een land dat in de vroege geschiedenis van de middeneuropese staten een belangrijke rol gespeeld heeft.

Moravië was in de vroege middeleeuwen (8e en 9e eeuw) de kristalliseringskern van een groot machtsgebied: namelijk van het Grootmoravische rijk.

De cultuur die in dit rijk tot ontwikkeling kwam, met zijn eigen schrift, literatuur, architectuur en andere kunstvormen, schoot diep wortel en liet ook na de ineenstorting van het Grootmoravische rijk nog eeuwenlang in het bewustzijn van latere Westslavische generaties zijn sporen na. Juist deze omstandigheid ligt aan de wortel van de uitzonderlijke ontwikkeling van het middeleeuwse muntwezen van Moravië.

Daarbij komt als een verdere, niet minder belangrijke faktor de geografische ligging van Moravië. Deze heeft, samen met de economisch-kommerciële situatie van het land, de ontwikkeling van het muntwezen beïnvloed. Moravië, dat niet alleen zijn eigen muntslag had, maar ook zijn eigen muntsysteem, heeft weliswaar geen munttype van internationale betekenis voortgebracht, maar het neemt in het muntwezen van Midden-Europa een belangrijke plaats in, niet alleen door de grote hoeveelheid van geldsoorten en munttypen of door de ikonografische rijkdom daarvan, maar ook vooral door zijn eigen karakter.

Het begin van het gebruik van geld in het gebied van de Moravische Slaven kan tot in de vroege Middeleeuwen getraceerd worden. De economisch-sociale ontwikkeling van Grootmoravië bereikte in de 9e eeuw een zodanig niveau dat het land vlak voor de invoering van een eigen muntslag stond.

Het Grootmoravische rijk bezigde als grondslag het Byzantijnse muntstelsel. Dit had als

1. *Résumé van een voordracht gehouden in Den Haag op 28 oktober 1970.*

¹⁾ De *Geuzenpenning* 14 (1964), p. 21-24. De schriftelijke gegevens heb ik vroeger bijeengebracht in *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 37 (1950), p. 30.

²⁾ Eerste vermelding: *Revue belge de numismatique* 1878, p. 494; vervolgens: R. Serrure, *Essai de numismatique luxembourgeoise*, 1893, p. 157; E. Bernays et J. Vannérus, *Histoire numismatique... de Luxembourg*, 1910, p. 351, *Van Gelder-Hoc* no 192-5; J. de Mey, *Les monnaies des souverains luxembourgeois*, 1966, no 226.

³⁾ Het eerst signaleerd door U. und W. Hagen in *Bonner Jahrbücher* 165 (1965), p. 344 (ex. uit de vondst Düren 1961). Een ander exemplaar bleek aanwezig in het Penningkabinet te Brussel, een derde is in de handel.

⁴⁾ Zie *Verkade* 215,2 (= GH 211-15); 118, 1-3, 119, 1-2, 121, 1-4, 128, 2-3; de kleinere munten zijn door hem deels ten onrechte onder Leeuwarden geplaatst, deels niet in de oudste vorm afgebeeld: dubbele stuiver als 132,7 met schildje; stuiver 132,8; halve stuiver als 129,6 met schildje; kwart stuiver 216,5.

⁵⁾ Het verdient de aandacht dat op de mij bekende exemplaren van de halve reaal en van de stuiver het wapentje achteraf in de stempel is aangebracht (de parelrand tussen omschrift en veld loopt binnen het schildje door!); het is dus in de meest letterlijke zin aan het uit Brussel ontvangen „patroon”, waarop het in Leeuwarden alsnog te kiezen teken niet was ingevuld, „toegevoegd”, geheel in overeenstemming met de ontvangende instructie.

⁶⁾ Uit ter zake gevoerde correspondentie bleek dat de heer R. Weiller, conservator van het Penningkabinet van de Musées de l'Etat te Luxemburg onafhankelijk reeds tot dezelfde conclusie gekomen was. Ook Drs. Puister betuigde zijn instemming met de hier geopperde toeschrijving.

Afb. 5. Dukaat met de marktgraaf (1375-1411), 21 mm.

munteenheid het Byzantijnse pond met een gewicht van 327 gram. De Byzantijnse munt fungeerde eerder als rekeneenheid, omdat in het betalingsverkeer ongemunt edel metaal op basis van het gewicht, of naar grootte en gewicht gerangschikte ijzere baren, gebruikt werden. De vraag of de koningen van dit rijk ook eigen inheemse munten hebben geslagen is voorlopig nog niet opgelost.

Deze ontwikkeling werd echter aan het begin van de 10e eeuw plotseling onderbroken toen aanvallen van buitenaf de val van het Grootmoravische rijk teweegbrachten.

In Moravië kwam men pas onder Bretislav I tot systematische muntslag en de opbouw van een eigen muntsysteem, aan het begin van de 11e eeuw, toen Moravië al deel uitmaakte van het Boheemse rijk. De aanmunting van Moravische munten was in de eerste helft van de 11e eeuw naar alle waarschijnlijkheid geconcentreerd in slechts één atelier, dat zich bevond in het kasteel van Olmütz, de residentie van Bretislav I. Een interessante bijzonderheid is, dat men hierin sterke invloeden van de politieke en kulturele tradities van het Grootmoravische verleden kan herkennen. Dit verschijnsel weerspiegelt ook duidelijk de bijzondere plaats die Moravië binnen het Boheemse rijk innam.

Ongeveer in het midden van de 11e eeuw werd Moravië in drie vorstendommen opgedeeld: Olmütz, Brünn en Znaim. Elk van de vorsten sloeg in zijn hoofdstad verscheidene typen met de naam van zijn schutspatroon op de keerzijde. Behalve van deze drie muntplaatsen spreken schriftelijke bronnen uit de veertiger jaren van de 12e eeuw over vroegere muntslag in de burcht Podivín.

Karakteristieke kenmerken van deze periode zijn de massale omvang van de muntslag, maar

ook de veelvuldige verplichte inwisseling van emissies (*renovatio monetae*), wat een grote rijkdom aan verschillende typen tot gevolg had, de toenemende betekenis van de muntslag voor de binnenlandse handel en de omstandigheid dat de munten in handen van brede lagen van de bevolking begonnen te komen.

Bij de overgang van de 12e naar de 13e eeuw doen zich belangrijke sociaal-ekonomische veranderingen voor die tot uiting komen in nieuwe vormen van ekonomie en handel. Tegen het eind van de 12e eeuw verdwijnen de drie Moravische vorstendommen. Er vormt zich nu een bestuurlijke eenheid, het rijksmarkgraafschap Moravië, met aan het hoofd de markgraaf. Het Moravische muntrecht was reeds in deze tijd een z.g. natuurlijk recht, d.w.z. een recht zoals dat toekwam aan soevereine vorsten en aan daarmee gelijkstaande markgraven van het Heilige Roomse Rijk.

Deze bestuurspolitieke wijziging droeg bij tot de unifikatie van het Moravische muntwezen en leidde tot vergaande veranderingen, niet alleen in het muntstelsel en in het uiterlijk van de munten, maar ook in de organisatie van het muntwezen. Dit proces begint in de regeringstijd van Wladislas I Hendrik (1197-1222) – de eerste markgraaf –, die de grondslagen van het Moravische muntwezen van de 13e eeuw legde. De munten ondergingen in de 13e eeuw talrijke metrologische en typologische veranderingen. Tot het midden van deze eeuw werden tweezijdige penningen geslagen, die ongeveer na 1253 door eenzijdige brakteaten vervangen werden. Deze Moravische kleine brakteaten onderscheiden zich door een bijzonder fijne en opmerkelijke uitvoering. De muntslag werd gedecentraliseerd en ondergebracht in een groter aantal Moravische muntateliers dan in de 11e en 12e eeuw het geval was geweest.

Afb. 3. Penningen uit de 1ste helft van de 13de eeuw.

Afb. 4. Brakteaten uit de 2de helft van de 13de eeuw.

Afb. 6. Penningen uit de 14de en 15de eeuw.

De pogingen tot unifikatie van het muntstelsel van de Boheemse landen bereikten een hoogtepunt in het jaar 1300, toen alle muntateliers van Moravië opgeheven werden in verband met de invoering van een nieuw muntstelsel, d.w.z. toen men overging tot het slaan van groschen en de onderverdelingen daarvan.

De eenheid op muntgebied van de Boheemse kroonlanden bleef overigens niet lang bestaan. Waarschijnlijk kwam het reeds onder markgraaf Johan Hendrik (1350-1375) tot een wedergeboorte van de muntslag in Moravië. De feitelijke grondlegger hiervan in de „groschen”-periode is echter markgraaf Joost (1375-1411), een uitzonderlijke figuur niet alleen in de Moravische, maar ook in de middeneuropese geschiedenis. Joost schiep in Moravië een zelfstandig muntsysteem dat vooral steunde op twee hoofddenominaties: een kleine zilveren munt en een gouden munt. In deze tijd was er maar één muntplaats in Moravië, nl. die van de markgraaf in Brünn.

Tot een ware explosie van muntactiviteit kwam het in de twintiger en dertiger jaren van de 15e eeuw, in de tijd van de Hussietenoorlogen, toen Moravië bestuurd werd door de hertog van Oostenrijk, Albrecht V. Er zijn bewijzen dat er, behalve in het muntatelier van de markgraaf in Brünn, ook in stedelijke ateliers munten geslagen werden, nl. in Olmütz en Brünn.

Albrecht V deed zijn best om een unifikatie van het Moravische en het Oostenrijkse muntwezen tot stand te brengen. In deze tijd doet zich het interessante verschijnsel voor van het kloppen van groschen; in Brünn met een adelaar met borstschild en in Iglau met een egel. In de tweede helft van de 16e eeuw, toen het muntstelsel gebaseerd op de groschen uit de tijd begon te raken tengevolge van de veranderde economische situatie, volgde de invoering van een nieuw muntsysteem, gebaseerd op de daalder. In deze periode is Moravië een onderdeel van de Habsburgse landen. In de 16e eeuw kwam het niet tot een hernieuwde activiteit van de Moravische muntateliers, ondanks pogingen hiertoe van de Moravische Staten.

Pas in de 17e eeuw kwam de muntslag in Moravië opnieuw op gang en wel het eerst in het atelier van de bisschoppen van Olmütz, die onder Rudolf II het muntrecht verkregen hadden. Tijdens de opstand van de Staten tegen de Habsburgers in de jaren 1618 tot 1620 werd door de Staten op eigen naam gemunt te Brünn en Olmütz, nadat men besloten had om een eigen Moravische muntslag te beginnen.

Een verslechtering van het geldwezen trad in na de ongelukkige slag bij de Witte Berg bij Praag, waar de opstandige Boheemse en Moravische Staten een beslissende nederlaag leden. Alle door de Moravische Staten geslagen geldstukken moesten onder Ferdinand II gedwongen ingewisseld worden tegen nieuwe munten. De voortdurend slechter wordende toestand van het geldwezen bewoog de Keizer ertoe om de muntslag aan een konsortium van 15 leden te verpachten. Dit konsortium sloeg zilveren munten die slechts ongeveer een tiende van de oorspronkelijke intrinsieke waarde bezaten. Dit zijn de bekende „Kippermünzen”, die in Brünn en Olmütz geslagen werden. Na het staatsbankroet van 1623 werden echter, weer in de muntplaatsen Brünn en Olmütz, later ook in Nikolsburg, munten van goed gehalte geslagen. In 1643 werd de hele muntslag van Moravië gekoncentreerd in Brünn, waar tot 1648 gemunt werd. Na dit jaar was het afgelopen met de landsheerlijke muntslag en de opheffing van het atelier van Brünn betekende tevens de liquidatie van het landsheerlijke muntrecht in Moravië.

De enige munten die in de 17e en de 18e eeuw in Moravië geslagen zijn, zijn de emissies van de bisschoppen, later aartsbisschoppen, van Olmütz. De bisschoppen van Olmütz namen van oudsher een uitzonderingspositie in Moravië in. Hun rechtspositie ging terug op de tijd van het Grootmoravische rijk. Onder Keizer Rudolf II verkreeg kardinaal Dietrichstein erkenning van het muntrecht van de bisschoppen van Olmütz dat zij in de Middeleeuwen uitgeoefend hadden, en tegelijkertijd begon de muntslag. Deze duurde tot in de twintiger jaren van de 19e eeuw. Vooral in de 17e eeuw sloegen de bisschoppen een groot aantal verschillende denominaties. De

Afb. 8. Groschen van de staten van Moravië.

belangrijkste bisschoppelijke muntplaats was Kremsier, maar er vonden ook kortstondige aanmuntingen plaats in Brünn, Olmütz en Vyskov en later in Wenen.

Als gevolg van hamstering van metalen geldstukken, wat een gebrek aan kleingeld veroorzaakte, gingen in de 19e en 20e eeuw verscheidene Moravische stadsbesturen en handelsondernemingen over tot het uitgeven van noodgeld en assignaten.

Het Moravische muntwezen vormt een belangrijke en interessante schakel in de ontwikkeling van het Middeleeuwse en moderne muntwezen in Midden-Europa.

J. Sejbál

ZIJN PENNINGKUNST

ERIC CLAUS

— geboren in Haarlem 1936 —

Volgens zijn eigen zeggen heeft de verbouwing van het grote oude huis in de Lange Leidse Dwarsstraat te Amsterdam tot atelier de artistieke produktie van de beeldhouwer Eric Claus bijna een half jaar stilgelegd. Wanneer men hem dan volgt naar de tweede verdieping en daar de uitvoerige tentoonstelling van zijn werk beziet, en daarbij bedenkt, dat alleen het kleinere werk hier staat, terwijl voorts een belangrijke kollektie in Den Haag tentoongesteld wordt; dan constateert men met enige verbazing, dat deze omvangrijke produktie niet eens in de relatief korte tijd van 10 jaren ontstaan is, maar zelf in 9½ jaar.

In de prachtige katalogus van het Centraal Museum te Utrecht: „Nederlandse Beeldhouwkunst '64-'69" lezen we immers, dat Claus in 1960 afstudeerde aan de rijksakademie voor beeldende kunsten te Amsterdam, waar hij van 1955 tot 1960 werkte en o.a. de lessen volgde van Prof. Paul Gregoire en Prof. Piet Esser. Daaraan voorafgaande had hij de Rijksnormaalschool voor Tekeneren te Amsterdam bezocht, waar hij een leerling was van o.a. Dignum Lammers. En daarvoor weer bezocht hij de grafische school in Amsterdam. („Ik kom uit het reclamevak" beweert hij zelf graag).

Deze trits van opleidingen is nogal *straight-forward*: een artistiek zeer begaafde jonge man doorloopt een bepaalde opleiding met duidelijk succes en gaat dan naar een volgende school van hoger niveau, totdat de top bereikt is.

Een reis naar Italië sluit dan in 1960 de leerjaren af.

Het lijkt nogal simpel, maar als het zo simpel was, had Claus in 1970 niet een half jaar aan zijn nieuwe atelier getimmerd en gebouwd. Verder zou als het één rechte ontwikkelingslijn was geweest, men wellicht nu, in 1970, al hebben kunnen voorspellen, hoe Claus' werk zicht tot 1980, 1990 misschien zelfs, zou ontwikkelen. Er zijn inderdaad kunstenaars die zo'n lineaire ontwikkelingsgang vertonen. Maar

Afb. 7. Daalder van Karel v. Lotharingen, bisschop van Olmütz.

Correctie

Op blz. 48 van het vorige nummer is de naam van de auteur van *Médailles et jetons de Louis XIV* verkeerd vermeld: het moet zijn Mlle Joseph Jacquiot.

voor velen, voor de besten, geldt dit niet. Voor Claus evolueert het tekenen uit het grafisch ontwerpen, maar dit laatste gaat niet in het tekenen op. Het tekenen evolueert tot beeldhouwen, maar gaat er niet in op, het beeldhouwen evolueert tot architectuur, maar gaat er niet in op.

Willen wij nu beweren, dat Claus bezig is zich te ontwikkelen tot architect? Geenszins. Claus is beeldhouwer *pur sang*. Maar zijn beeldhouwwerk wijst enerzijds terug naar het tekenen en naar het grafische ontwerpen, anderzijds wijst het vooruit naar de architectuur, en naar... ja, naar wat?

Met deze vraag naderen we misschien de kern van het kunstenaarschap van Eric Claus. Het is een vraag niet naar voor en na in de tijdsorde, noch naar voor en achter in de ruimtelijke orde, maar naar een rangorde in geestelijke waarden. En dit is misschien het meest wezenlijke van Claus' kunstenaarschap, dat het ons middels het gebied van de ruimte toegang probeert te geven tot het domein van de tijd, en daarvandaan weer tot het rijk van de geest.

Voordat we dieper hierop ingaan, gaan we in gedachten staan op de tweede verdieping van Claus' atelier, met de rug naar het venster, en dan zien we aan onze linkerhand een expositie van sculpturen, die Claus in de afgelopen jaren vervaardigd heeft, en rechts van ons verheft zich een rek langs de wand, waar een honderdtal penningen de medailleur Claus representeert.

Het verhaal, dat wij hierboven schetsten zit in de sculpturen links van ons natuurlijk ook vervat, maar dieper verborgen, en het vereist veel voorkennis en nauwkeurige analyse om het er uit te halen. Rechts van ons echter, in de penningen, staan de „confessiones” van Claus, en hier openbaart zich de kunstenaar wellicht aan ons in al zijn historische en synchrone complexiteit.

Claus is zich bewust van de belangrijke rol, die de penning in zijn kunstenaarschap speelt. „In de penning kan ik het grafische, het verhalen- de kwijt” merkt hij bijna terloops op; en als we hem vragen, welke vijf penningen hij zelf zijn beste vindt, en waarom, dan komt het zeer ka-

Afb. 1. Opening van het nieuwe gebouw van de Ned. Economische Hogeschool, 1970. Brons, 70 mm breed.

rakteristieke antwoord: „Dat laatste hoef ik niet te vertellen, dat verhaal zit in de penning zelf.”

Inderdaad, Claus' penningen vertellen stuk voor stuk een verhaal, maar achter die afzonderlijke verhalen zit telkens een gedachte, die door het verhaal, vaag bewust soms, gesymboliseerd wordt, en al deze gedachten rijen zich opnieuw aaneen tot een verhaal, het verhaal van de kunstenaar zelf. Aldus sublimeert het grafische tot het autobio-grafische, en wel tot de impliciete beschrijving van de ontwikkelingsgang van een kunstenaarsschap.

Afb. 2. Kommunikatie '70, 1970. Brons, 75 mm.

Aan het eind van deze ontwikkelingsgang staat voorlopig de achthoekige penning ter gelegenheid van de opening van het nieuwe gebouw der Economische Hogeschool te Rotterdam (19 mei 1970) gemaakt (afb. 1). De schepping van architect Elvers heeft Claus bovenmate geboeid, en probeerend door te stoten tot de structuur van dit bouwwerk, heeft hij vervolgens deze structuur weer trachten te representeren in de penning. Het resultaat is een boeiend spel van voornamelijk vlakken geworden, met een sterk ruimtelijke werking.

Met deze penning sluit zich één van de vele cirkels van Claus' kunstenaarsschap. En nu bedoelen we niet, dat ergens aan het begin van Claus' loopbaan als medailleur de prijswinnende Frank Lloyd Wrightpenning staat. Weliswaar mag hieruit misschien geconcludeerd worden dat Claus' belangstelling voor architectuur latent al veel langer aanwezig is. Maar de geometrische figuur op de keerzijde van de Frank Lloyd Wright medaille is nog puur wiskunde, terwijl de geometrie van de E.H.S. penning boven de wiskunde uitstijgt tot architectonische structuur. De cirkel die wij hier bedoelen loopt parallel aan zijn leerjaren.

Aan het begin daarvan, wij merkten het reeds op, staat het grafisch ontwerpen, het reclamevak, wat wij in dit verband zouden willen kenschetsen als de artistieke beheersing van het platte vlak met een pragmatische bedoeling: het overbrengen van een boodschap. Vervolgens komt het tekenen, de artistieke beheersing van het platte vlak om zichzelf wille, en niet in dienst van een niet-aesthetisch gekwalificeerde functie. Daarna het beeldhouwen, de artistieke beheersing van de ruimte om zichzelf wille, en tenslotte de architectuur, de artistieke beheersing van de ruimte met een praktische functie: wonen, studeren en werken. In de penning nu, wordt de ruimte goeddeels weer teruggebracht tot het platte vlak, het kunstwerk wordt van zijn pragmatische functionaliteit ontdaan, en de kringloop kan opnieuw beginnen.

De zojuist geschetste kringloop begint met communicatie en eindigt met structuur. Kommunikatie en structuur, dit zijn twee „Leitmotive”,

die steeds weer in Claus' werk naar voren komen. Op een haast filosofische wijze zijn ze gekombineerd in de penning, die Claus zelf momenteel het liefste is: de *kommunikatiepenning*, ter gelegenheid van de manifestatie „Kommunikatie '70” te Rotterdam. De voorzijde vertelt dat het over communicatie gaat, dus communicatie over communicatie (afb. 2a). Opvallend is ook hier, dat de mensen, die met elkaar in gesprek zijn, dit doen in een architectonische omgeving! De keerzijde van de penning is wellicht de interessantste (afb. 2b). Het is een abstracte compositie, die echter duidelijk reminiscenties oproept aan schakelschema's voor elektronische apparatuur, aan *printed circuits*, kortom aan structuurmodellen van systemen met hun elementen en de tussen deze elementen vigerende relaties. De compositie beslaat een cirkel, die iets kleiner is dan de penning, en excentrisch t.o.v. de penning is geplaatst. Over de bewuste of onbewuste betekenis van deze vlakverdeling willen we hier niet speculeren. Ook zonder dit is er al gevaar genoeg om betekenissen in Claus' penningen „hinein zu interpreteren”. Daarom konstateren we het slechts. Maar hoe dan ook, het is een prachtige penning.

(Wordt vervolgd)

J. en A. M. Eekels-Wiegel

EEN PENNING OP DE INTOCHT VAN KONING WILLEM II TE 's-GRAVENHAGE 1840

Nadat koning Willem II op 7 oktober 1840 de regering aanvaard had, werd hij op 28 november te Amsterdam ingehuldigd. Toen de feestelijkheden te Amsterdam geëindigd waren, vertrok hij op 5 december naar 's-Gravenhage waar hem en zijn familie een glorieus inkomst wachtte. Deze intocht is, evenals alle inkomsten en feestelijkheden in verband met de regeringsaanvaarding, uitvoerig beschreven door dr. Wap¹⁾.

Van de intocht in 's-Gravenhage is een penning bekend, die vermeld en beschreven werd door Dirks onder no. 581 ²⁾).

De vz. is gelijk aan de vz. van een vroedschapspenning van 's-Gravenhage uit het begin van de 18de eeuw, afgebeeld bij Van Orden pl. I, no. 1 ³⁾. De kz. heeft een krans van eike- en oranjebladeren waarbinnen de naam van de begiftigde en de datum is gegraveerd. Tot nu toe kende ik alleen maar de penning die Dirks beschreven heeft, nl. die met de naam W. Kemna en zich bevindt in het Koninklijk Penningkabinet. In deze verzameling bevindt zich bovendien de gouden penning, die de koning werd aangeboden. Onlangs kreeg ik een tweede exemplaar in handen op naam van J. A. van Wichen. Meerdere exemplaren heb ik tot op heden niet kunnen ontdekken en dat is merkwaardig, want er zijn 59 penningen uitge-reikt.

Wel ben ik wat meer over de Erewacht te weten gekomen. Deze bestond uit twee afdelingen, een Koningsgarde en een Koninginnewacht. De eerste telde 30, de tweede 29 leden. De namen van deze leden kan men vinden bij Dr. Wap. Wanneer wij de daar vermelde namen bekijken, valt het op dat alleen de leden van de Koninginnewacht van adel zijn en/of gestudeerd hebben.

Het costuum van de leden van de Koningsgarde bestond uit een zwart geklede jas en pantalon, wit vest en zwarte das, driekante hoed, versierd met oranjelinten, een oranjesjerp over de schouder en witte handschoenen. De hoofdstellen van de paarden waren versierd met oranjelinten, de schabraken van blauw laken afgezet met wit en oranje. Zij hadden bovendien een banier, aan de éne zijde oranje met opschrift in vergulde letters: Hulde aan Willem II 's-Gravenhage den 5 December 1840, aan de andere zijde gele en zwarte kleuren.

Het costuum van de leden van de Koninginnewacht zag er als volgt uit: zwarte rok en pantalon, wit vest, zijden das en ronde hoed met oranje cocarde. Verder over de schouder een sjerp in de Russische kleuren: zwart en goudgeel en witte sporen en witte handschoenen. Het harnachement van de paarden bestond uit:

onder het zadel een wit dekje met witte zijde omzoomd; aan het hoofd een rood front met strikken van blauwe en witte zijde. Het banier van de Koninginnewacht was wit met het wapen van 's-Gravenhage in het midden.

De intocht moest juist op 5 december plaats vinden, op de dag van St. Nicolaas, dit zal wel verband hebben gehouden met het feit dat de koning op 6 december zijn geboortedag zou vieren. Daarom besloot de Raad van 's-Gravenhage om het feest van St. Nicolaas een dag te vervroegen.

De beide erewachten zijn tweemaal opgetreden. De eerste keer bij de intocht en de tweede maal op de avond van diezelfde dag toen de koninklijke familie de illuminatie ging bewonderen. Deze moet erg mooi zijn geweest te oordelen naar de beschrijving die spreekt van fraai, zeer fraai, bijzonder fraai en allerfraaist.

Op 9 december kwamen de beide commandanten van de Koningsgarde en van de Koninginnewacht op het raadhuis om zich te vervoe-gen bij B. en W. Zij boden de beide banieren aan die daar als herinnering bewaard zouden blijven. In hun antwoord gaven B. en W. kennis van het besluit dat zij diezelfde morgen hadden genomen om aan alle leden van de beide erewachten een zilveren gedenkpenning uit te reiken. Deze werden inderdaad later uitgereikt met een „passend” diploma. Vier maanden later ontving de koning een gouden exemplaar. Dit heeft Z.M. laten plaatsen in de „Koninklijke Verzameling van Medailles”, nu in het Koninklijk Penningkabinet. De beide commandanten ontvingen ieder een kostbare ring met het naamcijfer van de koning in diamant. Moge er naar aanleiding van dit verhaal wat meer penningen bekend worden.

B.v.L.S.

¹⁾ Dr. Wap, *Gedenkboek der Inhouding en Feesttochten van Z.M. Willem II 1840-1842*, 's-Hertogenbosch, 81-82.

²⁾ J. Dirks, *Nederlandsche penningen (1813-1863)*, Haarlem 1889.

³⁾ G. van Orden, *Bijdragen tot de Penningkunde van het Koninkrijk der Nederlanden*, Zaandam 1830.

AAN ALLE LEZERS

Het is helaas noodzakelijk gebleken de abonnementsprijs van „De Geuzenpenning” voor de losse abonnees –d.w.z. zij die geen lid zijn van een der beide verenigingen, die het blad uitgeven – met een gulden te verhogen tot f 5,— per jaar. Deze verhoging gaat met dit nummer, d.w.z. met de jaargang 1971 in. Ik verzoek de ca. 350 losse abonnees die dit betreft, f 5,— in plaats van de gebruikelijke f 4,— te willen gireren op postgiro 260629 van De Geuzenpenning te Amsterdam en niet te wachten op een verzoek tot betaling. De abonnees, die reeds in december 1970 f 4,— overmaakten, verzoek ik – onder dankzegging voor hun diligentie en met excuses voor deze late mededeling – een gulden extra te willen storten of overschrijven op dezelfde girorekening. U zult, hoop ik, allen begrijpen, dat de toenemende drukkosten, de BTW (die indertijd niet is doorberekend) en bovendien het iets groter geworden aantal pagina's per jaargang debet zijn aan deze prijsverhoging. Ook het Genootschap voor Munt- en Penningkunde, de Vereniging voor Penningkunst en de adverteerders hebben vanzelfsprekend hun bijdragen in de exploitatiekosten van dit blad verhoogd en ik kan U garanderen, dat niet meer dan de aanmaakkosten van „De Geuzenpenning” aan de lezers in rekening worden gebracht. De reden dat deze mededeling AAN ALLE LEZERS wordt gericht, in plaats van aan de losse abonnees alleen, is dat bij toenemende prijsstijging ook de huidige prijs niet gehandhaaft zal kunnen blijven TENZIJ HET AANTAL ABONNEES toeneemt. Het is daarom dringend nodig dat alle lezers in hun omgeving rondzien naar nieuwe potentiële abonnees. Zij kunnen zich opgeven bij het secretariaat p/a Jacques Schulman N.V., Keizersgracht 448 te Amsterdam-C. of d.m.v. storting van f 5,— op postrekening 260629 van „De Geuzenpenning” te Amsterdam. Met hartelijke dank aan U allen,

H. H. Zwager, penningmeester

KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

Op 24 oktober 1970 ontmoetten de leden van het Genootschap en van de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete elkaar in Hotel Grossfeld te Bentheim. Nadat de voorzitter van de Westfaalse vereniging, Prof. Dr. P. Berghaus, de aanwezigen hartelijk verwelkomd had, gaf hij het woord aan Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta voor een voordracht met lichtbeelden over „De keerzijde van de medaille in de Romeinse keizertijd”. Zij vergeleek de voorstellingen op de keerzijden van Romeinse munten uit de eerste en tweede eeuw n.C. met gelijksoortige voorstellingen die bij andere kunstvormen voorkomen en wees op verschillen en overeenkomsten.

Na de lunch hielden de verenigingen ieder afzonderlijk een huishoudelijke vergadering. Bij de Genootschapsvergadering waren 40 leden, velen met introducé(e)s, aanwezig. De overleden leden C. J. P. Hoedemakers en C. J. M. C. Kalis werden met enkele ogenblikken stilte herdacht. Nadat de notulen van de voorjaarsvergadering te Amsterdam op 6 juni waren goedgekeurd, werden de volgende nieuwe leden benoemd: H. S. E. van Benten te Den Haag; A. J. van den Berg te Vlaardingen; H. D. Caro te Naarden; K. P. H. Faber te Noordeinde; K. G. Leeksa te Vlaardingen; W. Udem te Rotterdam. De voorzitter deelde mee dat het *Jaarboek* 1968 bij de drukker was en dat de jaargangen 1969/70 waarschijnlijk gekombineerd zouden worden. Besloten werd om de volgende voorjaarsvergadering in Culemborg te houden.

Naar aanleiding van een ingekomen brief van Dr. H. H. Zwager, de penningmeester van *De Geuzenpenning*, ontstond een discussie over de financiering van dit blad. Verhoging van de abonnementsprijs tot f 5,— ontmoette bezwaren. De heer Schulman meende dat de adver-

tentietarieven verhoogd moesten worden. Als beste oplossing voor een dreigend tekort werd een verhoging van de bijdragen van de deelnemende verenigingen gezien. De drie penningmeesters zullen zich hierover beraden. Aan de penningmeester van *De Geuzenpenning* werd machtiging gegeven om de begroting te overschrijden.

Mej. Van der Meer gaf een kort verslag van haar bezoek aan een numismatisch symposium in Tsjechoslowakije, en bracht groeten over van de numismatische vereniging van Brno. In de rondvraag sneed de heer Van Gelder het onderwerp van de ballotageregeling van het Genootschap aan. Hij meende dat deze niet bevredigend werkte en in deze tijd niet meer verantwoord was. Zijn suggestie was om het tegenwoordige systeem af te schaffen en alleen belangstelling voor de numismatiek als criterium te laten gelden. Door middel van de roeymentsbepalingen zouden ongewenste elementen geweerd kunnen worden. Hij verzocht de leden om hier hun gedachten eens over te laten gaan. Uit de vergadering kwamen vele bezwaren tegen afschaffing naar voren. De leden voelden zich enigszins door dit idee overvallen en wilden liever dat het in de volgende vergadering behandeld zou worden met uitvoerig praeadvies van het bestuur.

Na de sluiting van de vergadering voegden de Duitse en Nederlandse numismaten zich weer bij elkaar voor een bezoek aan het kasteel van Bentheim, onder leiding van Prof. Berghaus.

Voor het volgende programma-onderdeel nam Dr. Van der Wiel het voorzitterschap over. De uitgenodigde spreker, Dr. J. Sejbal uit Brno, had geen toestemming kunnen krijgen om in Duitsland een lezing te houden. Zijn plaats werd ingenomen door Prof. Berghaus die op bijzonder onderhoudende wijze zijn ontevredenheid luchtte over de vormgeving van moderne Duitse herdenkingsmunten. Hij toonde vele lichtbeelden van vijfmarkstukken en als contrast enkele prachtige herdenkingsmunten van Finland en Israël.

G.v.d.M.

IN MEMORIAM

PIETER CHARLES DE VRIES

Op 18 november overleed geheel onverwachts Pieter Ch. de Vries. Door zijn werk in de numismatische kringen Rotterdam en Zeeland genoot deze bescheiden, altijd behulpzame en enthousiaste muntenkenner ieders waardering en vriendschap. Eerlijk, trouw, gevoelig en vol werklust, zo kenden we hem allen. Door zijn lezingen in vele kringen en door zijn Muntboeken leefde zijn naam bij vrijwel alle Nederlandse muntenverzamelaars. Zelf beschouwde hij zijn boeken als een voorloper, als een stimulant, en als zodanig hebben zij ook duidelijk gewerkt. Naar menselijke berekening overleed hij te vroeg, hij had nog zo veel willen en kunnen doen. Zijn vele vrienden zullen hem nog lang missen en in dankbaarheid gedenken.

H. J. v. d. Wiel

BINNENLANDS NIEUWS

STICHTING ECONOMISCH PENNINGKABINET

In de Ned. Economische Hogeschool, Burg. Oudlaan 50 te Rotterdam zal de Stichting van 18 januari tot 15 februari een twintigtal penningen van de vorig jaar overleden beeldhouwer en medailleur Fred Carasso tentoonstellen. Gedeeltelijk zijn dit penningen die in opdracht van bedrijven en instellingen gemaakt zijn (uit het bezit van de Stichting), voor een ander deel vrije ontwerpen (uit het bezit van het Koninklijk Penningkabinet). Ook voor niet-studerende belangstellenden is deze tentoonstelling toegankelijk.

Enkele N.J.C.-leden bij opgravingen in Zwammerd m.

N.J.C. - DEN HAAG

N.J.C. is de afkorting van: Numismatische Jeugdclub. Deze numismatische club houdt zich bezig met alles dat met munten te maken heeft. De 35 leden zijn allen muntverzamelaars; ze verzamelen Romeïns, Nederlands, buitenlands enz. Op de maandelijkse bijeenkomsten worden lezingen gehouden door leden, zowel als door niet-leden. De club heeft een voorzitter, secretaris en penningmeester. De redactie en de leden zorgen voor copy voor het clubblad „MUNT-69”.

De bijeenkomsten worden gehouden in het Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71b, Den Haag, meestal op een zaterdag. Vaak wordt er dan een lezing gehouden, soms met dia's of met munten, ook is er gelegenheid om onderling munten te ruilen en/of te verkopen.

De excursies worden met plezier door de leden tegemoet gezien. De club is onder andere enige malen naar de opgravingen in Zwammerdam geweest op initiatief van de heer J. Evers, die in feite onze club heeft opgericht.

Het clubblad verschijnt 4 x per jaar. Donateurs ontvangen het blad ook. Wie f 2,50 (of meer) stort op giro 91410 t.n.v. de N.J.C. (penningmeester) is donateur.

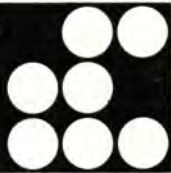
De kas wordt gevuld met contributie- en donateursgelden. De contributie bedraagt f 4,- per jaar.

Het lidmaatschap is toegankelijk voor iedereen tussen de $\pm$ 7 en 21 jaar. Contributie wordt afgedragen tijdens een bijeenkomst aan de penningmeester of de voorzitter.

Degenen die artikelen willen schrijven voor „MUNT-69” kunnen zich richten tot J. H. M. Mol, Melis Stokelaan 1062, Den Haag. Aspirant-leden kunnen zich schriftelijk melden tot de voorzitter E. J. van Teeseling, Prins Hendrikstraat 185, Den Haag.

J. H. M. Mol,
E. J. van Teeseling en
A. J. van der Padt
(Foto E. J. van Teeseling)

BUITENLANDS NIEUWS

Op het grote numismatische kongres in Kopenhagen in 1967 was afgesproken dat de Tsjechen over enkele jaren een symposium zouden organiseren over een bepaald nauw begrensde thema van de numismatiek. Dit symposium vond plaats van 14 tot 20 september 1970 in Praag en Liblice over het onderwerp: Les commencements de la grosse monnaie et de la monnaie d'or en Europe Centrale (1250-1350). Uit bijna alle west- en oosteuropese landen waren kenners van de Middeleeuwse numismatiek naar Praag gekomen. Het eigenlijke symposium werd gehouden in een groot landhuis in Liblice, waar de deelnemers, ver van de afleiding van een grote stad, de gelegenheid hadden zich intensief aan de studie van het onderwerp en aan het leggen en versterken van persoonlijke kontakten te wijden.

De lezingen waren van te voren aan de deelnemers toegezonden en tijdens het symposium werden alleen samenvattingen gegeven, opdat er meer tijd voor discussie zou zijn. De geschiedenis en organisatie van het Boheemse muntwezen voor en na het ontstaan van de

Afb. 1. Tourse groot, mogelijk te Doornik geslagen.

Afb. 2. Gouden kroon met punt onder de 16e letter.

Prager groschen in 1300 en de Boheemse gulden in 1325 werd uitvoerig belicht, terwijl de grote invloed die de invoering van deze munten had op het muntwezen van omringende landen door sprekers uit die landen aangetoond werd aan de hand van gegevens uit vondsten en rekeningen. Ook de eerdere ontwikkeling van de groot en van de gouden munten in Frankrijk en Italië werden besproken.

De daaropvolgende dagen werden weer in Praag doorgebracht waar een programma van ontvangsten en excursies, o.a. naar het oude muntatelier Kutna Hora, georganiseerd was.

G.v.d.M.

PUBLIKATIES

HERDRUKKEN, HOE NUTTIG?

E. T. Newell, *The Pre-Imperial Coinage of Roman Antioch*, Obol International (P.O. Box 907) Oak Park, Illinois 60301, 1970, 48 blz., 2 pl., \$ 3,—

Alle vakken met wat oudere literatuur – en de numismatiek is een zeer oud vak met zeer veel literatuur – hebben ontdekt dat het tegenwoordig goedkoper is om publicaties uit het verleden fotografisch te herdrukken, dan typografisch. Het is de zetterij die het vervaardigen van een tweede of volgende druk een kostbare onderneming maakt. De Amerikaanse firma Obol International brengt daarom fotografisch herdrukte boekjes op de markt, die eigenlijk „reprints” (dat is de vakterm) zijn van oude tijdschriftartikelen en zet er dan, discreet genoeg, bij „onveranderde herdruk van” – in dit geval – „de uitgave uit 1919”. Maar de vermelding dat het oorspronkelijke artikel verscheen in de *Numismatic Chronicle* (Londen) ontbreekt en de mededeling dat het is aangevuld door een artikel van A. Bellinger in de *American Numismatic Museum Notes*, deel 5 (1952) ontbreekt per definitie.

Als ik er nu van uitga, dat ik het bijzonder prettig vind, een recensie-exemplaar van zo'n fleurige herdruk te ontvangen en anders misschien best drie dollar over had gehad voor het belangrijke artikel van Newell van een halve eeuw geleden, waarin op overtuigende wijze een intrigerende reeks Griekse munten aan de tijd van Julius Caesar en Octavianus is toegewezen, dan rijzen toch de volgende vragen:

1. waarom de oorspronkelijke bron niet vermeld, maar alleen het jaartal?
2. waarom, als men toch minstens twee bladzijden (titelblad en keerzijde) moet vullen met tekst uit 1970, niet wat recentere literatuur over hetzelfde onderwerp vermeld? Juist omdat „reprints” zo'n nuttig werk is. In de numismatiek en daarbuiten.

H.H.Z.

M. Hoc. Histoire monétaire de Tournai, Bruxelles 1970

Weinig plaatsen in de Nederlanden hebben een zo gevarieerde muntgeschiedenis als de thans tot de provincie Henegouwen behorende stad Doornik. Het was de eerste hoofdstad van de Franken toen zij in de 5e eeuw begonnen het Romeinse Gallië te veroveren en bleef ook daarna door zijn rivierhaven belangrijk. Er zijn dan ook een aantal gouden Merovingische trienten en zilveren Karolingische penningen geslagen.

Bij de rijksverdelingen in de 9e eeuw kwam de bisschopstad Doornik evenals Vlaanderen aan het westelijk rijk, dat later Frankrijk genoemd zou worden. In de 10e eeuw verwierf de bisschop als stadsheer het muntrecht: uit de volgende eeuwen zijn medailles of halve penningen van Vlaams type bekend, die al of niet de naam van een bisschop vertonen. In 1187 kwam de stad in onmiddellijk bezit van de Franse koning, die aanvankelijk de muntslag in naam van de bisschop liet voortbestaan, doch uiterlijk in 1285 de munt in eigen hand nam. Van dat ogenblik tot 1512 is Doornik een der meest productieve Franse koninklijke munthuizen geweest: deze vooruitgeschoven post tussen Vlaanderen en Henegouwen kon dankzij de

Afb. 3. Gouden sovereign 1613.

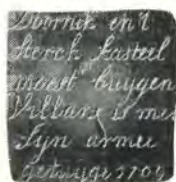
rijkdom van de Nederlanden grote hoeveelheden gouden en zilveren munten slaan, die zowel in Noord-Frankrijk als in de noordelijker gebieden in circulatie kwamen.

In 1512 werd de stad door koning Hendrik VIII van Engeland veroverd, die er ook weer een munt vestigde. Ditmaal werd volgens het Engelse stelsel, zij het met licht afwijkende beeldenaar gemunt. Deze episode duurde slechts kort: de stad keerde in 1519 tot Frankrijk terug, maar werd reeds in 1521 door Karel V veroverd en als afzonderlijk gewest Doornik en het Doornikse met de Bourgondisch-Spaanse Nederlanden verenigd. De munt bleef echter voorlopig gesloten. Pas tijdens de Opstand tegen Philips II, toen de gewesten allerwegen zelf het beheer van de munt in handen namen, heropenden de Staten van Doornik de munt: er werden Statenmunten op naam van Philips II geslagen. Nadat de stad in 1581 door Parma veroverd was, bleef de munt bestaan en werd volgens het ook elders in de Spaanse Nederlanden geldende stelsel gemunt. Hiermee begon een nieuwe bloeiperiode, waarin Doornik wederom van zijn voordelige positie aan de Nederlands-Franse grens profiteerde. Hieraan kwam een einde ten gevolge van de verovering door Lodewijk XIV in 1667. De munt werd verplaatst naar Rijssel, dat Doorniks rol als grensatelier overnam. Wel keerde de stad in 1709 terug tot de Oostenrijkse Nederlanden, maar de munt werd niet meer hersteld.

Naast deze door verschillende autoriteiten uitgegeven gewone munten zijn nog tijdens drie van de bovengenoemde grote belegeringen noodmunten uitgegeven: in 1521, 1581 en 1709. De heer Hoc, die reeds sinds 1932 verschillende artikelen aan de Doornikse munten had gewijd, heeft thans de gehele muntslag in een omvangrijk boek geïnventariseerd. Terecht heeft hij zich beperkt tot een uitvoerige beschrijving van de munten zelf. Doornik heeft nl. steeds onderdeel van een grotere politieke eenheid uitgemaakt, zodat er geen enkele aanleiding of mogelijkheid was in te gaan op de algemene Karolingische, Vlaamse, koninklijk-Franse, Engelse of Spaans-Nederlandse muntgeschiedenis. Slechts de noodmunten, die per definitie een

specifiek Doornikse aangelegenheid zijn, konden nader worden besproken. Wel gaat de auteur uitvoerig in op de vele onzekerheden wat betreft de toeschrijving. Daarvan is verreweg de belangrijkste vraag welke Franse munten in het Doornikse atelier zijn geslagen. Immers een systematische onderscheiding van de Franse ateliers door punten onder de letters is pas in 1389 ingevoerd: Doornik voerde toen een punt onder de 16e letter van beide omschriften. Voor de periode 1185-1389, waarin blijkens de bewaarde rekeningen omvangrijke aanmuntingen hebben plaats gehad, ontbreekt een dergelijke criterium en het is zelfs de vraag of wel opzettelijk onderscheidende kenmerken werden aangebracht. Reeds sedert de vorige eeuw wordt verondersteld dat Franse munten waarop de T in de omschriften op bijzondere wijze gevormd is, in Doornik geslagen zijn. De schr. analyseert de argumenten voor en tegen deze hypothese zorgvuldig zonder tot een beslissing te kunnen komen; wel heeft hij de zo gekenmerkte stukken alle opgenomen als mogelijk Doornikse munten. Op even omzichtige wijze wordt het probleem van de jaartallen tijdens de Nederlandse periode 1581-1667 behandeld. Hij geeft in de hoofdttekst uitsluitend die jaartallen die hij zelf onder ogen heeft gehad, maar vermeldt telkens wel daaronder de jaartallen die hij in de literatuur aantrof zonder zich over het al of niet bestaan daarvan uit te spreken: de werkelijke betekenis van deze laatste loopt dan ook uiteen van eenvoudig fout gelezen of gedrukte jaren, die blijkens een rekening niet kunnen bestaan, tot jaartallen waarvan het bestaan door een foto in een veiling-catalogus gegarandeerd wordt.

De beschrijving is uitvoerig en nauwkeurig: van ieder stuk worden gewicht, eventuele afwijkingen in de omschriften en verblijfplaatsen vermeld. Bovendien verdient het Kon. Belgisch Genootschap voor Numismatiek alle lof voor de royale wijze van uitgeven en de bijzonder goede en omvangrijke illustratie. Op 2 x 46 platen worden bijna 550 exemplaren – soms tientallen van dezelfde muntsoort – afgebeeld. Slechts een enkele vergissing viel bij de lectuur op: voor een aantal patagons uit Spaanse ver-

Afb. 4. Noodmunt 1709 met herinneringstekst.

zamelingen worden te hoge gewichten van ca. 32 g. vermeld; de afgebeelde stukken 497, 499, 502, 504 en 505 liggen niet in Den Haag, maar elders.

H.E.v.G.

B. Hobson, *Munten. Eenvoudige handleiding voor het bepalen van ouderdom en herkomst van munten*, Bussum 1970 (prijs f 5,90)

Onlangs verscheen een Nederlandse vertaling door R. J. Demarée van dit in 1966 onder de titel *Coin Identifier* verschenen werkje (ook een Duitse vertaling is inmiddels verschenen). Het bevat na een korte inleiding in hoofdzaak een lijst van kenmerkende woorden, waarin te vinden is dat SUOMI Finland, TRAIECTVM Utrecht en CPbHJA Servië betekent, dat PONT MAX wijst op pauselijke munten, S-M op Zweedse, enz., een reeks afbeeldingen van moderne Arabische en Aziatische munten en regentenlijsten van de belangrijkste landen. Hoewel het boekje zeer elementair is ingesteld en niet van fouten en slordigheden in tekst zowel als vertaling is vrij te pleiten, geeft het antwoord op een groot aantal vragen die in de praktijk dagelijks door beginnende verzamelaars gesteld plegen te worden.

H.E.v.G.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

208ste bijeenkomst op 7 oktober 1970 — Het seizoen werd geopend met een zeer druk bezochte vergadering, waarop de voorzitter, Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus een inleiding over de penningen van de in 1883 gestorven Prins Frederik hield. Daarna werd een kleine veiling gehouden, waarbij de heer Schulman een korte bespreking gaf van elke te veilen munt en penning.

209e bijeenkomst op 13 november 1970 — Voor het eerst in 209 maal kon een aangekondigde lezing

niet doorgaan wegens ziekte van de spreker. Mevrouw Schulman-Smits vertoonde een serie dia's van een reis door Sicilië en besprak vooral de afbeeldingen van munten van Syracuse.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

204e bijeenkomst op 24 september 1970 — Dr. H. Enno van Gelder hield een voordracht met lichtbeelden over de Histoire métallique van Lodewijk XIV (zie vorige aflevering p. 49). Na de pauze vertelde mej. Drs. G. van der Meer over haar ervaringen tijdens een recente numismatische conventie in Praag.

205e bijeenkomst op 28 oktober 1970 — Als gast sprak Dr. J. Sejbál, conservator aan het Moravisch Museum te Brno over Moravische munten; een résumé komt in dit nummer voor. Tot slot toonde Drs. A. T. Puister Luxemburgse munten uit zijn collectie.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

71e bijeenkomst op 6 januari 1970 — De heer J. Schulman kwam ons vertellen over de voorgeschiedenis van de veiling van de „De Liefde”-munten; over de laatste tocht van het schip en over de munten zelf. Een onderlinge veiling besloot deze geanimeerde avond.

72e bijeenkomst op 3 februari 1970 — Het belangwekkende onderwerp „Organisatie van het Muntwezen tijdens de Republiek” werd op deze vergadering door Dr. H. Enno van Gelder behandeld. Ditmaal een voordracht zonder munten of dia's, maar vanwege het centrale thema bijzonder instructief.

73e bijeenkomst op 3 maart 1970 — Met een keur van „Penningen van Stadhouder-Koning Willem III en zijn tijd” lichtte Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus het beeld toe, dat hij deze avond schilderde van Prins Willem III en zijn gemalin Mary. Het gebodene was ook ditmaal een lust voor oog en oor.

75e bijeenkomst op 22 mei 1970 — Op deze jubileum-vergadering sprak onze voorzitter Mr. P. ten Cate over het onderwerp „zelfportret van een numismaat”; een autobiografisch relaas van de ver-

zamelaar van postzegels eerst en later ook van munten en tevens van de liefhebber van schaakproblemen; bovendien het verhaal van de man, die van jongs af aan opgegroeid in de sfeer van De Nederlandsche Bank, zijn werkkring steeds in het financiële leven heeft gevonden. Tijdens de voordracht werden enkele hoogtepunten uit de numismatiek getoond en overigens was een bijzonder aantrekkelijke expositie uit sprekers omvangrijke collectie te zien. Het was in menig opzicht een feestavond.

76e bijeenkomst op 2 juni 1970 — Ten besluite van zijn werkzaamheid als conservator van het Museum voor Land- en Volkenkunde hield de heer L. Kamper een voordracht over „Chinese munten gemaakt in Oost-Indië”. Hiermede bracht de heer Kamper in de openbaarheid de vrucht van een jarenlange wetenschappelijke studie over een zeer weinig bekend onderwerp, waarbij hij zich met name heeft kunnen baseren op de in het Museum aanwezige Kollektie-Oosterse munten. Vanwege het niveau van de studie dient deze ook buiten onze Kring bekendheid te verkrijgen.

77e bijeenkomst op 6 oktober 1970 — Met „de munten van de Belgische Opstand van 1790” stelde Dr. H. J. van der Wiel enige Belgische munten aan de orde, een serie munten die zowel gering in aantal is, als weinig bekend bij de meeste verzamelaars. Tegen de achtergrond van enkele jaren geschiedenis vóór en na de opstand belichtte de heer Van der Wiel een korte en belangwekkende episode in de geschiedenis van onze Zuiderburen.

78e bijeenkomst op 3 november 1970 — Voorafgaande aan een geanimeerde onderlinge veiling hield de heer M. de Jong een korte inleiding over „De Leeuwendaalder in Noord-Amerika”. Uit Amerikaanse bronnen had de heer De Jong geconstateerd dat van omstreeks 1637 af tot in het begin van de 18e eeuw de leeuwendaalder in Nieuw-Amsterdam en omgeving in omloop moet zijn geweest.

Numismatische Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

27e bijeenkomst op 10 september 1970 — Op deze eerste bijeenkomst in het najaar werd o.a. het programma voor het komende winterseizoen besproken. Tevens kwam de verkiezing van een nieuw bestuur aan de orde, dit bestaat nu uit de heren: P. J. Davidse, voorzitter; C. J. Holtslag, vice-voorzitter;

J. Roelse, secretaris; P. Vogelaar, penningmeester; en H. J. Roozeboom, lid.

Er werd een nieuwe contributieregeling vastgesteld, waarbij de jaarlijkse bijdrage bepaald werd op f 6,—. Na de vergadering was er, zoals gebruikelijk gelegenheid tot ruilen.

28e bijeenkomst op 8 oktober 1970 — Op deze bijeenkomst hield ons lid, de heer C. J. Holtslag, een causerie over „Middeleeuwse munten”. Deze betrekkelijk onbekende en moeilijke periode werd op zeer bekwame wijze aan de hand van dia's toegelicht. Na afloop van deze lezing, die zich in een zeer goede belangstelling mocht verheugen, was er nog gelegenheid voor de verzamelaars om wat materiaal te kunnen ruilen.

29e bijeenkomst op 12 november 1970 — De oorzaak van deze uitzonderlijke belangstelling was vermoedelijk gelegen in het feit, dat de heer A. H. J. H. Moers uit Geleen voor ons een boeiende lezing hield over „De munten van de Abdij van Thorn”. Hierbij werden naast de numismatische aspecten op treffende wijze de bouw en geschiedenis van de Abdij aan de hand van dia's geïllustreerd. Na afloop volgde nog een geanimeerd gesprek met leden en bestuur. We mogen terugzien op een zeer geslaagde avond.

In memoriam

Met grote verslagenheid namen wij kennis van het bericht dat op 18 november 1970 op 48-jarige leeftijd plotseling is overleden ons bestuurslid, de heer P. Ch. de Vries. Gedurende het bestaan van onze kring heeft de heer De Vries zich voor deze volledig ingezet, in het begin als deskundig lid van bestuur en vanaf september jl. als 2e secretaris. Zijn kennis van zaken en hulpvaardigheid maakten hem zeer gezien bij al onze leden. Velen verliezen in hem een goede vriend. Op de begraafplaats te Vlissingen werd hem door een afvaardiging van het bestuur van de Kring Zeeland, alsmede door zeer vele belangstellenden de laatste eer bewezen.

Numismatische Kring Groningen
(Secr.: Hertenlaan 69, Haren)

127e bijeenkomst op 15 september 1970 — Onze oud-secretaris, de heer J. A. Elserman, sprak aan de hand van fraaie dia's en vele stukken uit zijn prachtige verzameling over het interessante onderwerp „Maçonnieke Penningen”. Daarna werd het

concept statuten van onze Kring besproken en na aanbrengen van enkele kleine aanvullingen met algemene stemmen goedgekeurd.

128e bijeenkomst op 13 oktober 1970 — Officieel werd thans afscheid genomen van onze oud-voorzitter, de heer Te Paske, die in verband met overplaatsing naar Apeldoorn het voorzitterschap dat hij helaas slechts korte tijd bekleedde moest neerleggen. Als dank werd hem een boekwerk aangeboden. Daarna sprak mevrouw Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta over Goden en Personificaties op Romeinse Munten. Zij belichtte aan de hand van dia's vele interessante facetten van deze munten en liet meerdere bijzonder fraaie exemplaren hiervan zien.

129e bijeenkomst op 6 november 1970 — De heer Schulman uit Amsterdam sprak op de alom van hem bekende prettige wijze over „Hedendaagse Numismatische Litteratuur”, en gaf vele toelichtingen over verschillende in de laatste jaren op numismatisch gebied verschenen boeken. Na afloop van de lezing van de heer Schulman verwisselden vele stukken uit de door de heer Schulman voor de verkoop medegebrachte munten en penningen van eigenaar.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

26e bijeenkomst op 7 sept. 1970 — Na de vakantie werden verschillende dringende bestuurszaken besproken.

Het lid H. Veeningen uit Hoogeveen, die in de zomermaanden plotseling was overleden, werd herdacht met het in acht nemen van een minuut stilte. Na de pauze was er ruimschoots gelegenheid voor ruiling en kopen van munten.

27e bijeenkomst op 5 oktober 1970 — Als gast was in ons midden Dr. H. E. van Gelder, directeur van het Penningkabinet. Deze gaf aan de hand van dia's een historisch overzicht van het muntwezen in Nederland vanaf de Middeleeuwen tot het Koninkrijk der Nederlanden. Dit onderwerp boeide de aanwezigen zeer, wat wel bleek uit de talrijke vragen, die ergesteld werden en de discussie naderhand.

28e bijeenkomst op 2 november 1970 — De opkomst was buitengewoon groot, wat waarschijnlijk

als reden had, dat er een onderlinge veiling plaats zou vinden. In vlot tempo werden een 60-tal kavels geveild. Na de pauze onderlinge ruiling en verkoop.

Numismatische Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

65ste bijeenkomst op 28 september 1970 — Op de eerste avond van het nieuwe seizoen hield Dr. H. E. van Gelder een voordracht over de organisatie van de Nederlandse muntslag in de 17de eeuw. Als inleiding werd de positie van de muntmeester en de werkwijze van de munthuizen als fabrieken van gemunt geld behandeld. Daarna ging de spreker dieper in op de pogingen van de centrale overheid om in het gebied van de Zeven Provinciën tot eenheid van muntstelsel te komen en het verzet van de afzonderlijke gewesten en steden daartegen.

66ste bijeenkomst op 27 oktober 1970 — Wederom werd een onderlinge veiling gehouden van door verschillende leden ingezonden materiaal. In het huishoudelijk gedeelte van de vergadering werd de aangekondigde mededeling omtrent het aftreden van de secretaris besproken. Besloten werd een opvolger te kiezen op de eerste bijeenkomst in 1971.

Numismatische Kring Twente
(Secr.: Bourdonstraat 12, Enschede)

Bijeenkomst 24 september 1970 — Traditiegetrouw werd ook het seizoen '70/'71 geopend met een ruilavond. Bovendien werd een deel van een collectie Koninkrijk geveild door één der leden.

Bijeenkomst 22 oktober 1970 — „Liberté, Egalité, Fraternité”. Onder deze titel hield de kringvoorzitter, ir. J. Koning, een voordracht waarin hij de Franse muntslag voor, tijdens en na de Franse revolutie behandelde. Een boeiende voordracht, die door velen werd aangehoord.

Numismatische Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

98e bijeenkomst op 8 oktober 1970 — in de Aula van het Provinciaal Genootschap, 's Hertogenbosch. De heer T. Kroha uit Keulen sprak over: „Münzgewichte und Waagen in der Geschichte des Geldes”. Aan de hand van een kolossale hoeveelheid prachtige weegschalen en muntgewichten voerde spreker ons door een voor ons onbekend maar fascinerend gebied.

JACQUES SCHULMAN N.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooyst. 7.
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

ISRAEL & PALESTINA

Munten, Penningen en Bankpapier.

Munten en Bankpapier van Palestina en verschillende Egyptische zilveren munten
leveren wij tegen zeer voordelige prijzen.

RECLAME AANBIEDING

Israël 1967 10 Lira - Zilver voor Hfl. 25,-

Munten van Palestina, complete set van alle soorten (7 munten) Hfl. 6,-

Inlichtingen bij:

ERELA N.V., BOX 541, TEL-AVIV, ISRAEL

24 & 25 APRIL 1971

1e INTERNATIONALE NUMISMATISCHE BEURS

te

BRUSSEL

Op deze dagen organiseert de Alliance Numismatique Européenne
een internationale numismatische beurs in het:

CENTRE INTERNATIONAL ROGIER

(Zaal Einstein)

Rue du Progrès 32-a (naast de Gare du Nord)

Reeds thans zijn wij verzekerd van de deelname van vele
buitenlandse handelaren.

Voor alle inlichtingen:

M. MAURICE COLAERT

Président des Numismates de Bruxelles.

20 Rue de l'Anémone. 1180 Bruxelles

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

00187 ROME ITALY

Piazza di Spagna 35. Telephone: 6790416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

COINS & ANTIQUITIES LTD.,

(Successors to D.J. Crowther Ltd.)

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.

TEL: 01-629 9835

CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Erekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34
1005 Lausanne
Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053
Lausanne. SUISE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm
Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEEST GEBORTE ERASMUS

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon. De keerzijde toont de schrijvende hand van Erasmus, gemaakt naar een gravure van Hans Holbein. De vertaling van de tekst luidt: „Standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben”.

EEUWFEEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon.
Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaartal. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waaromheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life”. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken”.

x genummerd, niet waarborgcertificaat, in luxe etui.

Prijzen inclusief B.T.W.

Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel.

Prijswijzigingen voorbehouden.

**Koninklijke Begeer
Voorschoten**

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst
REDACTIE
M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.
ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 5.— per jaar
ADVERTENTIES
½ pagina f 100.— per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
21e JAARGANG
NO. 2
APRIL 1971

MUNT-DOOSJE

Doosjes gemaakt van Duitse daalders en gevuld met plaatjes op papier of mica zijn in grote aantallen bekend: zij werden in Augsburg bijna industrieel vervaardigd. Zeer zeldzaam zijn daarentegen doosjes gemaakt uit Nederlandse munten.

Het hier afgebeelde exemplaar uit particulier bezit lijkt ongeopend een drieguldenstuk van Utrecht van 1794 en bevat een Hollandse scheepjesschelling van 1765. De schelling past zo precies in de uitholling, dat het doosje wel voor deze combinatie gemaakt moet zijn. Voor de doos werden twee zilveren munten gebruikt; van ieder werd één zijde verwijderd en uitgehold: het doosje is daardoor een halve mm dikker geworden dan de gewone munt. Na vervaardiging van de beide helften werd het gesloten doosje van een nieuwe gevilde kabelrand voorzien, zodat de naad nauwelijks zichtbaar bleef; wel is de munt door het verwijderen van de beide oorspronkelijke kartelingen, die natuurlijk niet bij elkaar zouden aansluiten, 2 mm kleiner geworden.

H.E.v.G.

GEHEIME PUNTEN OP GELDERSE MUNTEN VAN PHILIPS II

Het is algemeen bekend dat in Frankrijk van 1389 tot 1540 geheime punten werden gebruikt om de munten geslagen in verschillende munthuizen van elkaar te kunnen onderscheiden. Zo werd te Parijs een punt geplaatst onder de 16e letter van de omschriften van *vz.* en *kez.*, te Doornik onder de 18e letter enz. In 1540 zijn deze punten door letters vervangen.

Ook in de Nederlanden komen een enkele maal dergelijke punten voor. Onder Philips de Goede

Gouden real met geheime punten.

werden op deze wijze de Hollandse schilden geslagen te Gent en Namen en de Vlaamse braspenningen geslagen te Namen onderscheiden. Uit later tijd is nog één voorbeeld bekend, waarvan de bedoeling nog niet is opgehelderd. In de beginjaren van Philips II, toen deze nog de titel van koning van Spanje en Engeland voerde, vertonen enkele Gelderse munten punten onder bepaalde letters. Zij zijn alleen bekend op een deel van de Philipsdaalders met jaartal 1558 en op een deel van de gouden realen zonder jaartal. Zij komen niet voor op Philipsdaalders van 1557 en op de andere in de jaren 1557-1560, meestal in zeer kleine hoeveelheden geslagen muntsoorten. De volgende combinaties zijn mij tot nu toe bekend:

Gouden realen met punt onder:

vz. 2e letter: H;	kz. geen punt
6e letter: H;	6e letter: V
6e letter: H;	geen punt
geen punt;	6e letter: V
7e letter: I;	geen punt

Philipsdaalders 1558 met punt onder:

vz. 1e letter: P;	kz. 2e letter: O
2e letter: H;	geen punt
3e letter: S;	3e letter: M
3e letter: S;	4e letter: I
4e letter: D;	3e letter: M
6e letter: H;	4e letter: I
6e letter: H;	geen punt

Aangezien deze punten in andere gewesten niet voorkomen, berusten zij niet op een instructie uit Brussel, maar is het initiatief vermoedelijk uitgegaan van de muntmeester te Nijmegen, Hendrik Hansen, of van diens stempelsnijder Jan Noster. Wat hun bedoeling met deze kortstondige actie, gedurende een deel van het jaar 1558, is geweest, blijkt nergens. Wellicht lukt het met behulp van een vollediger overzicht van de bestaande combinaties, enigszins in het geheim van deze geheime punten door te dringen. Voor mededeling van stukken met andere combinaties van punten dan hierboven vermeld, houd ik mij dan ook van harte aanbevelen.

H.E.v.G.

PENNING OP DE OPENING VAN HET KANAAL VAN BRUGGE TOT IN SLUIS

In de collectie van het Zeeuws Museum te Middelburg bevindt zich een penning van onbekende herkomst, die de aanleiding was tot het maken van de volgende aantekeningen.

De penning is van goud, met een rand van verguld zilver, de middellijn is 6,1 cm. In de rand is het merk „vreemd klein werk” gestempeld ¹⁾. Op de voorzijde in het midden is gegraveerd het wapen van Sluis, waarom heen in hoofdletters: „Feestelijke opening van het kanaal van Brugge tot in Sluis 21 September 1858”. Op de keerzijde staat vermeld in schrijffletters: „Het aan keerzijde Vermelde werk, is aangevangen en voltooid, toen de gemeenteraad te Sluis was zamengesteld uit de Heeren I. H. Hennequin, Burg^r I. L. Stern en I. M. Hennequin. Wethouders. E. Maetena. A. du Burcq. M. A. Blankert en P. Renier. Leden van den Raad. I. Bekaar. Sécrot.”

In het doosje waarin de penning bewaard wordt, lag een aantekening: „1858. Gegraveerde penning op de opening van het kanaal van Brugge naar Sluis.” Bij nadere beschouwing van de tekst op de penning bleek dit echter te moeten zijn: „...het kanaal van Brugge tot in Sluis.” De aanbesteding voor het graven van dit kanaal werd n.l. reeds in 1808 toegewezen aan Philippe de Brock uit Oostende. Volgens de plannen van Napoleon zou het kanaal vanuit Sluis worden verlengd tot Breskens, om aldus Brugge vanaf de Westerschelde per schip bereikbaar te maken. De val van Napoleon en de Belgische Omwenteling hebben een definitief einde aan deze plannen gemaakt. Men begon het graafwerk in Brugge en zette hiervoor Spaanse krijgsgevangenen in. In 1814 was men bij de troonafstand van de Keizer tot halfweg Damme en Sluis gevorderd ²⁾. Daarna bleef het werk stilliggen.

Eerst in 1855 begint men weer plannen te maken om althans het bestaande gedeelte door te trekken tot in de stad Sluis. In het verslag van de zomervergadering van gedeputeerde staten

staat hierover het volgende vermeld: „De haven van Sluis, ten gevolge der verlanding van het achterste gedeelte van het Zwin, onbruikbaar geworden zijnde, heeft het gemeentebestuur, in het belang van den handel en van de openbare gezondheid, verzocht dat het kanaal van Brugge tot in de binnenhaven wierd doorgetrokken, waarvan in onze beide vorige verslagen is melding gemaakt. Daarvoor zijn twee ontwerpen vroeger ter sprake gebracht, die echter, om verschillende redenen, niet voor uitvoering vatbaar schijnen” ³⁾.

In het Verslag van 1858 lezen we op blz. 266: „De verlenging of doortrekking van het kanaal van Brugge tot in de kom der gemeente Sluis is in 1857 aanbesteed voor f 37500.”

Een ongedateerde brief, doch omstreeks 20 september 1856 gericht aan Den Heere Commisaris des Konings in Zeeland te Middelburg, werd door een groep dijkwerkers geschreven betreffende het eventueel uit te voeren graafwerk: „... dat zij dit verzoek doen met het oog om in het aanstaande wintergetij in hunnen nooddrift te kunnen voorzien, en daarin, daarenboven, volgens hunnen zienswijze, eene besparing van kosten voor het Rijk zoude gelegen zijn, wijl er in dat jaargetijde overvloed van werklieden te dezer plaatse aanwezig is, om genaamde werken te kunnen verrigten, die des zomers minder ligt te vinden zijn, wijl velen hunner zich dan het brood verschaffen door veldarbeid” ⁴⁾. De brief was ondertekend door 16 dijkwerkers, aangevoerd door J. B. Daansen. Dit voorstel wordt ondersteund door Burgemeester en Wethouders van Sluis in een brief van 14 oktober 1856 ⁵⁾.

De doortrekking van het kanaal werd voltooid in 1858, evenals het herstel van de kaaimuren in Sluis. Het werk werd „daargesteld onder genot van bijdragen van het rijk, van de provincie en van bijzondere personen, ingezetenen van Sluis, Heille, en St. Anna ter Muiden, alsmede van een renteloos voorschot door

de provincie, tot welks teruggaaf de gemeente door het rijk zal worden in staat gesteld, hetwelk zijne bijdragen nog met f 5000,— heeft vermeerderd” ⁶⁾.

Het kanaal wordt met veel feestelijkheden geopend. De „Middelburgsche Courant” van dinsdag 7 september 1858 kondigt hierover het volgende aan: „De opening der verlenging van het kanaal van Brugge tot in de kade van Sluis zal binnen laatst gemelde gemeente feestelijk gevierd worden op dinsdag en woensdag der 21 en 22 dezer maand. Nadat den vorigen avond het feest reeds zal zijn aangekondigd door het luiden der groote klok van den raadhuisstoren en groote taptoe door het korps muzikanten van het 5e regiment infanterie in garnizoen te Vlissingen, zullen dinsdag de Nederlandsche en Belgische autoriteiten plegtig worden ingehaald door eene eerewagt te paard. De feestelijke opening zal dien dag ten 1 ure plaats hebben, waarbij de autoriteiten en genoodigden met twee muziekkorpsen op versierde vaartuigen het nieuwe kanaal zullen binnenvaren. Voorts zal dien dag worden ring gereden door de leden der eerewacht en na een maaltijd den autoriteiten aangeboden, illuminatie der kade zal plaats hebben. Woensdag zal het feest besloten worden door de uitvoering van muziekstukken, de uitreiking door het gemeentebestuur van gelegenheidsmedailles, en vuurwerk des avonds.”

Ook de Belgische pers besteedde veel aandacht aan het gebeuren. De „Standaard van Vlaenderen”, de „Gazet van Brugge” en de „Journal de Bruges et de la province” brengen verslag uit. De laatste vermeldt de genoodigden van Westvlaamse zijde, o.m.: M. Vramhout, Gouverneur ad interim de la Flandre Occidentale; M. Gerardot de Sermoise, Ingénieur en chef et Directeur des ponts et chaussées et M. Boyaval, Bourgemestre de Bruges. Uit Zeeland waren aanwezig o.a.: M. le baron Van Heemstra, Commissaire du Roi, Gouverneur; le Contre Amiral Van den Broeke et M. Becu, député. Er werd door het gemeentebestuur van Sluis een diner aangeboden waaraan in totaal 47 personen aanzaten; 12 toasten werden uitgebracht, waarvan één op de heer Hennequin Van Hoeke

Afb. 4. Penning van de Synode van de Ned. Herv. kerk, 1966. Zilver, 67 mm.

ZIJN PENNINGKUNST

ERIC CLAUS

— geboren in Haarlem 1936 —

(vervolg)

„pour la pompe qu'il a bien voulu donner à cette fête". Uit bovenstaande blijkt overduidelijk dat men op zeer royale wijze feestvierde: de autoriteiten worden onthaald, er is vuurwerk en gelegenheidsmedailles worden uitge-reikt. Waarom is er dan tot op heden slechts één exemplaar bewaard gebleven? Het is mogelijk dat men voor de medewerkers een geheel andere medaille van minder kostbaar materiaal liet vervaardigen en dat men voor het gemeen-tebestuur van Sluis slechts één gouden exem-plaat liet maken en graveren. Of is deze pen-nig – gezien het merk „vreemd klein werk" – door de Belgische autoriteiten als geschenk aan het gemeentebestuur aangeboden?

In de Penningkabinetten te 's-Gravenhage en Brussel, de archieven te Sluis en Brugge en het Gruuthusemuseum te Brugge zijn hieromtrent geen gegevens aanwezig. Mochten er onder de lezers zijn die ons museum hierover nader zou-den kunnen inlichten, dan houden wij ons daar-voor graag aanbevolen.

A. A. van der Poel

De communicatieve faktor, we zeiden het reeds, wortelt in het grafisch ontwerpen. Vandaar, dat het geschreven woord zo'n belangrijke rol speelt op Claus' penningen. Dit uit zich alweer op twee niveau's: de letter en de tekst. De let-ters zijn iets heel apart bij Claus. Met onge-meen vakmanschap boetseert hij ze, prachtig van vorm en zonder moeite neemt hij de aldus gevormde letters van zijn teksten harmonisch in de penningen op.

Goede voorbeelden zijn de *Synodepenning* (afb. 4) en bovenal de keerzijde van de ontroerend mooie penning, die aan de voorzijde de sim-pele naam „Bea" draagt. Op deze keerzijde, die de slaap verbeeldt, verenigen zich letter, tekst en figuur tot een schone, evenwichtige harmonie.

Dit voert ons tot de teksten op Claus' pen-ningen, en daarmee tot weer een ander facet van de complexe persoonlijkheid, die Claus is.

Afb. 3a.

- 1) „Nederlandse goud- en zilvermerken" door Elias Voet Jr., 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1963. p. 48, nr. 1.
- 2) „De verbinding van Breskens met Gent en Brugge in de Franse tijd." door H. Coppejans-Desmedt. Overdruk uit „Bijdragen voor de ge-schiedenis der Nederlanden", Deel XI, afl. I, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.
- 3) Verslag van den toestand der Provincie Zeeland door gedeputeerde staten uigebragt aan de Pro-vinciale Staten in de Zomervergadering van 1856, p. 205/206.
- 4) Brief uit de relatieven Commissaris des Konings, 20 september 1856, A nr. 9518.
- 5) Relatieven Commissaris des Konings, 15 oktober 1856 A nr. 10278, 2e afdeling.
- 6) Verslag van den toestand der Provincie Zeeland door gedeputeerde staten uigebragt aan de Pro-vinciale Staten in de Zomervergadering van 1859, p. 252/253.

VAN DE REDAKTIE:

De redactie dankt de heer J. J. M. Hubregtse voor het samenstellen van het register over de jaren 1966-70.

Afb. 3b. Boymanspenning, 1969. Brons, 95 mm.

De teksten, die hij gebruikt, zijn niet de eerste de beste. Maar ze zijn ook niet origineel. Vaak zijn het oude wijsheden uit bijbel of klassieken. We geven een paar voorbeelden. Boerhaave's devies „simplex veri sigillum” (*eenvoud is het kenmerk van het ware*) komt o.a. (uiteraard) voor op de Boerhaavepenning uit 1968 en op de penning voor de verzekeringsmaatschappij Hudig en Co. De Boymanspenning, (Claus maakte hiervoor 11 ontwerpen, alle met dezelfde tekst. De hier afgebeelde penning is niet het uiteindelijk door Museum Boymans gekozen ontwerp) voert de tekst uit Seneca: „Nulius boni sine socio jucunda possessio est” (*het bezit van iets heerlijks is nooit aangenaam zonder deelgenoot*). Op de Synodepenning staat een tekst uit Ezechiël 11; 23, en één uit Lucas 13; 19. Op verschillende penningen komt de tekst „Tua res agitur” (*het gaat om Uw zaak*) voor. Op de zojuist genoemde penning „Bea” staat geschreven: „De slaap is als een brug, die van vandaag naar morgen gaat en onderdoor een droom stroomt het water”. En zo zijn er meer.

Waar komen deze teksten vandaan? Ze worden Claus niet opgegeven. Hij zoekt ze bij zijn onderwerp. Maar niet op eigen kracht. Claus heeft een vriend vertelt hij ons, een wijs man, een meester in de rechten van 84 jaar, en samen met hem zoekt Claus naar een passende tekst, uren, dagen lang. En Claus zegt: „Het is ongelooflijk, „hoeveel inspiratie er voor mij uitgaat van deze oude jurist”. En in het gesprek, dat zich hierover ontspint blijkt, dat er nog meer ouderen zijn, mensen die in hun bloeitijd de polsslag van 's lands herstel en welvaart bepaald hebben, en die nu in retrospectie hun dynamiek aan Eric Claus weten over te dragen. Claus is ontvankelijk voor wijsheid, die de vuurproef van de tijd doorstaan heeft. En

dit is de vijfde leerschool, die we zouden willen aanstippen als bron, waaraan Claus' kunst zich laaft: de vierde was de architectonische structuur, de vijfde is de door de tijd gewaarmerkte menselijke wijsheid.

De faktor tijd speelt een belangrijke rol in Claus' beeldhouwkunst. Een skulptuur, ook een penning, is een ruimtelijk object, gekenmerkt door een synchrone structuur. Het ontbreken van de tijdsdimensie maakt beeldende kunst bij uitstek (maar zeker niet bij uitsluiting) geschikt voor het weergeven van het tijdeloze, het eeuwige, het onveranderlijke. Maar eveneens vormt het een uitdaging, om toch de dimensie tijd in het puur ruimtelijke, de diachronie via de synchronie tot uitdrukking te brengen. Claus heeft deze uitdaging sterk gevoeld, haar aanvaard en met succes beantwoord. Dit is vooral in zijn beeldhouwwerk te zien. Daarbij heeft hij dit probleem op twee verschillende manieren opgelost. De faktor tijd manifesteert zich in verandering, in beweging, of beter nog in versnelling, en versnelling wortelt in kracht. De ene oplossing is, dat de beweging gesuggereerd wordt door massieve, samengebundelde kracht, die a.h.w. elk moment tot beweging kan exploderen. Claus' monumentale vechtmachine is hiervan een voorbeeld.

De andere oplossing vangt de beweging in en door zo'n instabiel moment, dat de figuren a.h.w. voortdurend uit hun weergegeven positie vallen of schieten. Vele van Claus' paarden-skulpturen vallen in deze categorie. Zo ook de voorzijde van het zojuist genoemde ontwerp van de Boymanspenning (afb. 3a), en verschillende sportpenningen, zoals de „Mrs Schepers Ladies hockey-tournament” penning uit 1964. De laatste jaren echter, geïnspireerd door gewichtloosheid in de ruimtevaart, probeert Claus in vele gevallen een beweging weer te geven, die juist gekenmerkt wordt door het ontbreken van kracht, en waarbij elke specifieke situatie een evenwichtstoestand is, zowel de afgebeelde als de voorafgaande en de opvolgende, die door de afgebeelde gesuggereerd worden. Dit leidde tot skulpturen van ruimtevaarders en zwimmers, die langzaam zwevend om elkaar heen

Afb. 5a. Bea. Brons, 120 mm.

bewegen. De dimensie tijd wordt nog wel gesuggereerd, maar door de getemperde dynamiek komt zij veel minder nadrukkelijk naar voren. Het behoeft geen betoog, dat, als deze weg vervolgd wordt, het tijdloze weer meer in de sculptuur op de voorgrond zal treden.

De overgang van dynamische beweging naar aodynamische beweging hebben wij in Claus' penningen niet aangetroffen, althans we herinneren ons dat niet. Maar wij menen dat in zijn penningen de gesignaleerde tendens in nog veel sterkere mate tot uitdrukking komt, n.l. in een overgang van figuratieve dynamiek naar abstrakte tijdeloosheid. Zijn voorliefde gaat momenteel uit naar de abstrakte voorstelling (zie de keerzijde van de *communicatiepenning*, afb. 2b), en dit is geheel in lijn met de zojuist geschetste ontwikkelingsgang. De ambitie van de kunstenaar is er niet minder om geworden: zocht hij eerst naar uitdrukking van tijd in ruimte, meer en meer zoekt hij thans naar uitdrukking van onstoffelijke structuur en van geestelijke elementen in de stof, dat is in materie en ruimtelijke vorm.

Hoe Claus een gedachte in vorm probeert te symboliseren blijkt bijvoorbeeld uit de penning, die hij voor *Hudig en Co.* (afb. 6) verzekeringsbemiddelaars ontwierp. De bemiddelende functie, die een relatie tussen 3 elementen veronderstelt, wordt symbolisch weergegeven door min of meer in elkaar grijpende tandwielsegmenten, maar dit uitgangspunt is vrij behandeld. De penning is overigens niet abstrakt in die zin, dat de voorstelling niets „voorstelt”, maar wel abstrakt in de zin, dat de voorstelling een gedachte „verbeeldt”, en niet een materieel object „afbeeldt”.

Overigens is deze tendens naar abstraktie slechts één der vele lijnen, waarlangs Claus' penningkunst zich momenteel beweegt. Pen-

ningkunst is veelal gelegenheidskunst, en gelukkig de kunstenaar, die voor de vele en verschillende gelegenheden een reservoir van verschillende uitdrukkingsmogelijkheden tot zijn beschikking heeft. Zo'n kunstenaar is Eric Claus. Een van die andere expressiemogelijkheden, moeten we per se nog noemen, n.l. het portret. Met een portret van *Frank Lloyd Wright* won hij in 1962 de eerste prijs van de Vereniging voor Penningkunst. Zijn portretpenningen van *Jan Steen* (1959) en *Frans Hals* (1964) en vele andere zijn meer dan de moeite waard. Wanneer hij niet in opdracht boetseert, maar een portretpenning naar vrij ontwerp maakt, bereikt deze een haast poëtische expressie. Wij noemen de voorzijde van de reeds eerder genoemde grote penning „*Bea*” (afb. 5a) en de veel kleinere penning „*Remke in 't bad*” (afb. 7).

Claus' kunstenaarsschap is nog volop in beweging. De invloeden van leermeesters en collega's zijn dikwijls nog duidelijk zichtbaar. De geschetste ontwikkelingslijnen zijn ook nog nergens uitgekristalliseerd. Dat zou ook niet kunnen bij een nog zo jong, en tevens zo veelzijdig kunstenaar. Reeds nu echter neemt Eric Claus in de rijen der Nederlandse medailleurs

Afb. 6. Hudig & Co. Brons, 70 mm.

Afb. 7 Remke in het bad. Brons, 47 mm.

een vooraanstaande plaats in. Wij verwachten nog veel van hem, en wij hopen met name, dat hij nog menigmaal de penning zal kiezen als uitdrukkingmogelijkheid voor een gedachte en ... van zich zelf.

J. en A. M. Eckels-Wiegel

EEN VALSE ROPIJ — EEN VALSE ROPIJ?

Ongeveer een jaar geleden kwam ik in het bezit van een Javase ropij, zo te zien uit de jaren 1764-1767. Wat mij trof was het jaartal. Het was noch Europees, noch Arabisch, noch Maleis schrift. Enkele zeer ervaren en deskundige verzamelaars en professionele numismaten, die ik de munt toonde, kwamen allen, soms op ten dele verschillende gronden, tot de conclusie dat het een (nauwkeurige) vervalsing was van de ropij van 1765¹⁾. Hun overwegingen waren de volgende:

1. Het gewicht is te laag: 11,235 gram, in plaats van 13,15 gram; terwijl ook het muntplaatje dunner is dan normaal.
2. De karteling van de rand is niet machinaal aangebracht, maar gevijld (afb. 2).
3. De schuine karteling loopt in tegengestelde richting aan de bekende ropijen van die jaren (afb. 2).
4. Het muntteken is grover dan dat van de andere ropijen van die jaren (afb. 1a).
5. Boven het woord „Kumpani” op de keerzijde staan in het Arabisch schrift drie punten, die op de originele ropijen niet voorkomen (afb. 1b, de eerste drie punten).
6. Het schrift — hoewel tot in details gelijk aan dat van de ropijen van 1765 — is hanepoterig.
7. Het jaartal (afb. 1a) is noch Europees, noch Maleis, noch Arabisch schrift.

Hoewel het hachelijk is om tegen de mening van een paar ervaren lieden in te gaan, meen ik toch genoeg feiten te kunnen aanvoeren om er op te mogen wijzen dat er misschien een andere mogelijkheid is.

1e. Het te geringe gewicht (11,235 gram) kán, maar behoeft geen bewijs van vervalsing te

zijn; immers de muntplaatjes van de Publicat Sicca ropij wogen tussen 11,433 en 11,642 gram, en die van de Colombo ropij 9,882 tot 12,977 gram. Van de Publicat ropij zijn geen exemplaren bekend. Ze zijn o.a. geslagen in 1737, 1747 en 1786. Het is bekend dat aan de muntmeester Dorsman in 1747 opgedragen is *verschillende* ropijen van de Coromandel kunst te essaaiëren²⁾. Het is dus mogelijk dat men in 1764, toen de munt te Batavia heropend werd, een aantal muntplaatjes van verschillend gewicht gebruikt heeft om een aantal ropijen bij wijze van proef te slaan. En het gewichtsverschil tussen de hier besproken ropij en de Publicat Sicca ropij is $11,433 - 11,235 = 0,202$ gram.

Een verschil dat zeer wel verklaarbaar is door een betrekkelijk geringe slijtage van de munt. Dat het muntplaatje dunner is dan dat van de ons bekende ropijen zou dan logisch voortvloeien uit het bovenstaande.

2e. Dat de karteling niet machinaal aangebracht is, maar gevijld, blijkt geen uitzondering te zijn (afb. 2). Moquette zegt betreffende de zilveren ropijen van 1747-1750: „De muntten van bovengenoemde jaren zijn niet gekarteld, doch op de rand gevijld”³⁾. Het lijkt zeer plausibel dat men, toen men de eerste ropijen in 1764 als proef geslagen heeft, ze gevijld heeft.

3e. Dat de karteling in de verkeerde richting loopt zou een voor de hand liggend gevolg kunnen zijn van het feit dat zij met de hand aangebracht is.

4e. Het muntteken is inderdaad iets grover dan dat van de bekende ropij, *Scholten* no. 457b, (afb. 1a), maar dat lijkt nauwelijks een bewijs van vervalsing te zijn. Het verschil tussen de munttekens 4 en 6 (*Scholten* p. 62) is gering. En het is, voorzover ik heb kunnen nagaan, niet bekend hoeveel stempels er geweest zijn.

5e. De drie punten boven de horizontale lijn van het woord „Kumpani” op de keerzijde, die daar ten onrechte zouden staan lijkt ook een zeer zwak argument voor vervalsing te zijn. Moquette geeft zeven afbeeldingen van ropijen van de jaren 1747-1750, zes en twintig van de ropijen van de jaren

afb. 1

1764-1767, tien van die van 1783-1788, en negen en twintig van 1795-1804 ⁴⁾). Het is waar dat op geen van deze afbeeldingen de drie genoemde punten boven de horizontale lijn voorkomen. Maar er zijn tenminste een drietal afwijkingen op munten bekend van wat dan geacht wordt de normale schrijfwijze van het woord „Kumpanie” in Arabisch schrift te zijn:

- a. de hier besproken discutabele-munt die drie punten heeft (afb. 1b)
- b. een ropij aanwezig in het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam, die twee punten heeft.
- c. een ropij van 1766, waarvan Moquette een afbeelding geeft ⁵⁾, die één punt heeft.

En, als om het aantal variaties nog te vergroten geeft Moquette ook nog de afbeelding van een ropij op welke keerzijde geen enkele punt staat ⁶⁾. Dus daar staan niet alleen geen punten boven het woord „Kumpanie”, maar er komt geen enkele punt voor van de circa twaalf die normaal op deze keerzijde staan. Trouwens een Arabist verzekerde mij dat men bij het schrijven van Arabisch niet altijd zo nauwkeurig is met het plaatsen van de punten.

Wat de vervalsing van Indische ropijen betreft, spreekt Moquette herhaaldelijk over de eventuele vervalsing van gouden ropijen. Eenmaal citeert hij de resolutie van 18 juni 1751, waar als argument voor het sluiten van de munt te Batavia de in omloop zijnde vervalsingen aangevoerd worden. Hij zegt letterlijk: „Mijns inziens was die valschmunterij een doekje voor het bloeden en moest de ware reden helpen verbloemen, n.m. dat de munt in alle opzichten een mislukking was”. Dit alles betreft dus de vervalsing van de ropijen van 1747-1750. Moquette vervolgt zijn verhaal met de zilveren ropijen van 1764-1767. Ook hier wordt wel gesproken over vervalsing van gouden ropijen,

maar niet van zilveren. Het blijkt trouwens dat als men ten tweede male de munt gaat sluiten en de mogelijkheid openstelt valse ropijen in te leveren voor goed geld, er zegge en schrijve achttien valse gouden exemplaren ingeleverd worden ⁷⁾.

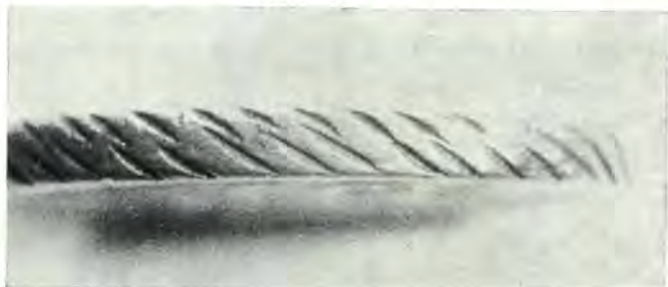
6e. Wat het „hanepoterige” schrift betreft is het de moeite waard er op te wijzen dat Moquette duidelijk illustreert hoe snel het Arabisch schrift op de ropijen in enkele tientallen jaren degenereerde.

7e. En dan het jaartal:

Scholten merkt reeds „Slecht gevormd Arabisch schrift” op bij de ropijen van 1764-1799. Een deskundige zei mij dat het hanepoterige schrift de indruk maakte dat een Europeaan (althans iemand die geen Arabisch kende) de text geschreven, of zo u wilt, gesneden heeft, „een Arabisch sprekende- en schrijvende Indiër zou dat toch anders gedaan hebben”. Nu lijkt het mij niet aannemelijk dat een eventuele falsaris die zo pijnlijk nauwkeurig de Arabische text gecopieerd heeft bij het jaartal ineens „op hol” zou slaan en zo maar wat strepen zou zetten, zelfs indien de man het jaartal niet heeft kunnen lezen, laat staan als hij dat wel gekund zou hebben.

Het zou immers in zijn belang geweest zijn de vervalste munt tot in details te doen gelijken op het origineel. Bekijkt men het jaartal op de ropij die Scholten afdruckt (No. 457e) nauwkeurig, dan ziet men duidelijk dat de 6 van 1765 over een verticale streep geslagen is.

Als men alle voor vervalsing aangevoerde argumenten overweegt en ze stelt tegenover de weerleggingen lijkt het zeer wel mogelijk dat de stempelsnijder voor het jaartal een paar strepen gezet heeft, omdat het een proef was en het jaartal dat er moest komen te staan nog niet bekend, en niet relevant was. Het pro-

afb. 2

bleem is dan teruggebracht tot twee confluërende mogelijkheden.

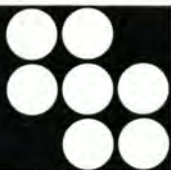
- a. De munt is een vervalsing. Maar waarom heeft de falsaris, die blijkbaar het Arabisch schrift niet (of slecht?) kon lezen het jaartal dan niet even nauwkeurig gecopieerd als hij de rest van de text gedaan heeft?
- b. De munt is echt, maar een proef. Maar dan rijst de vraag „Hoe is zij in circulatie gekomen?” Immers, proefslagen plegen niet normaal te circuleren.

Aangezien ik geen enkel waterdicht argument heb kunnen ontdekken voor vervalsing, noch voor echtheid, leek mij de titel: Een valse ropij. – Een valse ropij? wel juist.

J. E. W. Spronk

- ¹⁾ C. Scholten, *De munten van de Nederlandsche Gebiedsdelen overzee 1601-1948*, Amsterdam 1951, no. 457 9
- ²⁾ J. P. Moquette, „De Ropijen Munt te Batavia van 1744-1808”, *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 1910, p. 348
- ³⁾ Moquette, p. 428
- ⁴⁾ Moquette, afb. 32-40
- ⁵⁾ Moquette, no. 658
- ⁶⁾ Moquette, afb. 34
- ⁷⁾ Moquette, pp. 351-363
- ⁸⁾ Scholten, nos. 456-473

BINNENLANDS NIEUWS

Het Provinciaal Museum van Drente te Assen heeft nog een aantal exemplaren in voorraad van een katalogus die in 1939 uitgegeven is: „De collectie munten, penningen, enz. van wijlen Mr. L. Oldenhuis Gratama”. Deze verzameling omvat 1980 nummers. De munten en penningen worden alleen summier omschreven en zijn niet afgebeeld. Prijs f 1,25.

NUMISMATISCHE JEUGDCLUB

De club heeft thans een postrekening 2333756, t.n.v. Numismatische Jeugdclub te 's-Gravenhage. Contributies en donaties kunnen op deze rekening worden overgemaakt, dus niet op de in het vorige nummer vermelde privérekening.

FALSE LEEUWENDAALDERS

Sinds kort worden in grote aantallen moderne vervalsingen van Nederlandse leeuwendaalders (verschillende gewesten en jaartallen) aangeboden. Zij worden gekenmerkt door opvallend goede conservatie, bijzonder vlakke muntplaten met scherpe kanten (gemaakt van Maria Theresia-daalders), gelijkmatig gewicht en uitstekende weergave van de originelen.

BUITENLANDS NIEUWS

Op de laatste Algemene Vergadering van de Association des Numismates Professionels (A.I.N.P.) is besloten tot het stichten van een Fonds voor het propageren van Numismatisch Onderzoek.

Een beginbedrag is reeds in dit Fonds gestort. De bedoeling van het Fonds is subsidie te verlenen voor:

- a. drukkosten voor geschriften over antieke middeleeuwse en moderne munten en penningen.
- b. numismatische onderzoekingen.

Een speciale commissie voor het onderzoek van de aanvragen is samengesteld als volgt:

Dr. Herbert A. Cahn, President, c/o Münzen und Medaillen AG, P.O.B. 875, CH-4002 Basel.

Simon Bendall, c/o A.H. Baldwin & sons, Ltd., The Adelphi, 1-11 John Adam Street, London W.C.2.

Michel Kampmann, c/o Maison Platt, 49 rue de Richelieu, F-75 Paris 1er.

Dr. Leo Mildenberg, c/o Bank Leu & Cie AG.,

Numismatische Abteilung, P.O.B. 553, CH-8022 Zurich.

Mario Ratto, Via G. Pisoni 2, Milano.

Aanvragen voor subsidie kunnen aan een van deze vijf leden gezonden worden tesamen met een compleet drukklaar manuscript.

Met dit fonds hoopt de A.I.N.P. hoofdzakelijk jonge numismaten te helpen en aldus bij te dragen tot numismatische geschriften die anders niet zouden verschijnen.

De voorjaarsvergadering 1971 wordt gehouden op 26 juni in Dordrecht. Bijzonderheden worden nader bekend gemaakt op de konvokatie.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

210e bijeenkomst op 16 december 1970 — Zeer instructief en vol sprankelende humor — zoals wij dat van hem gewend zijn — was de lezing van Dr. H. H. Zwager, getiteld: „Oude en Nieuwe meningen, een bloemlezing uit de Griekse Numismatiek”.

211e bijeenkomst op 13 januari 1971 — Ir. H. H. Palstring hield een zeer boeiende lezing over de verschillende metalen waaruit munten gemaakt worden en over de vele variaties van muntvormen, getiteld „Muntmetalen en Muntvormen”, waarbij hij een grote hoeveelheid munten uit eigen verzameling toonde. Verder besprak hij het muntstelsel van Curaçao.

212e bijeenkomst op 10 februari 1971 — De heer L. Scholing hield een voordracht getiteld „Scheepvaartpenningen en enige achtergronden daarvan”.

Terwijl vele penningen bekeken werden, ontstond een levendige discussie over munten, penningen enz., met afbeeldingen van schepen. Het Scheepvaartmuseum uit Amsterdam had voor deze gelegenheid verschillende penningen uit de verzameling afgestaan.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

207e bijeenkomst op 16 december 1970 — De heer M. de Jong legde een aantal documenten voor waaruit blijkt dat de Nederlandse leeuwendaalders een belangrijke rol als betaalmiddel hebben gespeeld in de kolonie Nieuw-Amsterdam, ook in de 18e eeuw toen dit gebied reeds lang onder de naam New York in Engels bezit was gekomen. Uit de verzameling van het Kon. Penningkabinet circuleerde een reeks Engelse tokens uit de 18e en 19e eeuw.

208e bijeenkomst op 20 januari 1971 — „De munten van de Belgische Opstand van 1790” vormde het onderwerp van een causerie van Dr. H. J. van der Wiel; zowel de politieke ontwikkeling als de munten kwamen daarbij ter sprake. Na de pauze werden getoond duiten geklopt met het Wapen van Utrecht (aangebracht in 1702) en van Deventer.

209e bijeenkomst op 17 februari 1971 — De heer Lod. S. Beuth gaf een uitvoerig exposé van de door hem genomen initiatieven om te bereiken dat onverwijd de voorbereidingen begonnen worden voor de vervaardiging van gemeenschappelijke metalen munten ten behoeve van de komende Europese monetaire unie. De voordracht leidde tot een lange discussie zodat andere onderdelen van het programma moesten vervallen.

Kring Groningen
(Secr.: Hertenlaan 69, Haren)

130e bijeenkomst op 11 december 1970 — De heer Dr. H. E. van Gelder uit 's-Gravenhage sprak over de Organisatie van het Muntwezen tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden. De heer van Gelder vertelde op boeiende wijze over deze in de 17e en 18e eeuw zo geheel van thans verschillende organisatie en opzet van het muntwezen en belichtte vele interessante, de meesten van ons zeker niet bekende facetten daarvan.

vervolg op blz. 35

PENNINGEN UIT POLEN

Koninklijk Penningkabinet

Zeestraat 71 B, Den Haag

10-12 u / 14-17 u, 's zondags gesloten

Tentoonstelling april t/m juli 1971

Tentoonstelling van moderne Poolse penningkunst, samengesteld door Barbara Madeyska, conservator aan het Muzeum Sztuki Medalierskiej te Wrocław, met een inleiding door Dr. Adam Wiecek, directeur van dit museum.

De Poolse penningkunst heeft een lange traditie die begint in de eerste jaren van de 16e eeuw. Italiaanse medailleurs brachten deze kunst voor het eerst naar Polen, waar zij de nieuwe stromingen van de Italiaanse Renaissance introduceerden.

Gedurende vele jaren werd de Poolse penningkunst beïnvloed of gedomineerd door vreemde meesters – Italianen, Duitsers, Fransen – die het land bezochten of zich er vestigden. Zij vonden er niet alleen een goed werkklimaat, maar ook dikwijls een schuilplaats tegen vervolgingen. In hun werk, ontstaan in Polen en onder invloed van de Poolse cultuur, zijn al sporen te ontdekken van geografisch bepaalde Poolse elementen.

Voor al in de 19e eeuw, toen Polen onder verschillende mogendheden verdeeld was, speelde de Poolse penningkunst een belangrijke rol. Het was een vorm van artistieke activiteit die erop gericht was om de onafhankelijkheid te herwinnen en om het nationale gevoel te versterken. In die tijd hebben Poolse kunstenaars de plaats ingenomen van de buitenlandse medailleurs.

De jaren 1900-1920 hebben een belangrijke verandering te zien gegeven. Dank zij enkele vooraanstaande kunstenaars kreeg de Poolse penningkunst steeds grotere bekendheid in artistieke kringen, zowel in Polen als in het buitenland. Vooral gegoten portretpenningen en -plaquettes werden toen zeer gewaardeerd. In de periode tussen de twee wereldoorlogen heeft de Poolse Rijksmunt, die zich van de me-

dewerking van verscheidene begaafde kunstenaars verzekerd had, ook het genre van de slagpenningen geperfectionneerd.

De tweede wereldoorlog heeft een ernstige slag toegebracht aan alle Poolse kunstuitingen, de penningkunst inbegrepen. De eerste jaren na de bevrijding van Polen konden natuurlijk geen goede voorwaarden bieden voor de ontwikkeling van de penningkunst. De wonden die door de oorlog geslagen waren konden niet meteen genezen worden. Verscheidene medailleurs van de oudere generatie waren gestorven in concentratiekampen; jonge kunstenaars ontbraken. Kunstacademies bestonden niet. De Rijksmunt, de enige instelling die in staat was om penningen te slaan, was verwoest. Hoewel de schade spoedig hersteld werd, kon de Munt gedurende vele jaren slechts de meest urgente behoefte aan munten in het land bevredigen. De Poolse kunstenaars hadden dus twee opdrachten te vervullen: zij moesten een nieuw artistiek kader opleiden en bij het grote publiek liefde voor de penningkunst aankweken. Penningen en plaquettes wekten in die tijd niet veel interesse. Zij werden nauwelijks verkocht.

Van de medailleurs die in 1945 hun werk weer opnamen moeten vooral twee kunstenaars genoemd worden die alle respect verdienen: Jan Raszka (1871-1945) uit Krakau en Jan Wysocki (1873-1960) uit Katowice. Zij waren al vóór de eerste wereldoorlog begonnen penningen te maken, zij werkten dikwijls onder uiterst moeilijke omstandigheden en zij zijn beiden medailleurs gebleven tot hun laatste dagen. Zij vertegenwoordigen twee verschillende 19e eeuwse scholen, de school van Wenen en die van München en hebben mede daardoor veel bijgedragen tot de ontwikkeling van de penningkunst in Polen.

Een vertegenwoordiger van een artistieke groepering met een enigszins sculpturale stijl is Józef Aumiller (1882-1963). Hij was een begaafde medailleur en leermeester. Zijn opvatting van de penning was klassicistisch, hoewel men er ook subtiele impressionistische elementen in kan vinden.

Al deze medailleurs blonken vooral uit in de portretkunst: men kan een lijn volgen van geïdealiseerde, delicate effecten, die als het ware door een schilder opgeroepen zijn, tot aan de

profielen die gemodelleerd zijn door een beeldhouwer, vol van een dikwijls dramatische en intense expressie.

Józef Goslawski (1908-1963) was een unieke kunstenaar. Hij was een vertegenwoordiger van de midden generatie, een origineel kunstenaar en een zeer begaafd medailleur. Goslawski breekt met de traditionele vorm van de klassieke penning. Vooral in zijn gegoten penningen is dit merkbaar. Deze worden gekarakteriseerd door een persoonlijke techniek en door een poging om een synthese te geven van actuele problemen. De bezetting door Hitler's troepen heeft diepe sporen nagelaten in zijn artistieke activiteit; hij heeft trouwens een serie penningen gewijd aan de herdenking van de oorlog en de bezetting.

Het werk van Józef Goslawski kondigt een nieuwe stijl aan in de Poolse penningkunst. De eigenlijke veranderingen zijn al in de jaren 1955-56 tot stand gekomen. De vraag naar „nieuwe artistieke vormen” die toen opkwam, leidde tot een reactie tegen het realisme. De jonge kunstenaars toonden zich enthousiast. De houding van geëngageerd kunstenaar was niet langer en vogue. Men is begonnen de principes van de penningkunst te herzien en tenslotte is men geëindigd met het overboord gooien van de traditionele klassieke penning. Men heeft zich erop toegelegd om nieuwe oplossingen te zoeken in de abstracte of semi-abstracte kunst. In de stijlprocédés kan men echo's onderscheiden van het surrealisme, futurisme en het impressionisme. De ronde, ovale of rechthoekige vorm wordt vervangen door een onregelmatige. De penning is vaak doorboord. De slagtechniek moet plaats maken voor de gieting. De medailleur hoopt een extra effect te bereiken door de kleur van het patine, iets dat niet altijd past bij de reliëfvorm.

De totale breuk met de traditie – die volgens ons van voorbijgaande aard is – heeft tenslotte de penningkunst van de maatschappij geïsoleerd. De nieuwe penningen weerspiegelen het leven van vandaag niet voldoende. Door hun wijze van expressie falen zij om de belangstelling op te wekken van de kopers, de verzamelaars en van het grote publiek.

Op het ogenblik zijn drie centra van penningkunst het meest actief: Warschau, Krakau en Poznan. Zij hebben veel stilistische kenmerken gemeen.

In het kunstenaarsmilieu van Warschau moeten medailleurs genoemd worden als Habdas, Demkowska, Majkowski, Sikora, Kowalik, en vele anderen die in de tentoonstelling vertegenwoordigd zijn, allen beeldhouwers. Hun opvattingen van de penningkunst zijn zeer verschillend, maar ieder van hen heeft zeer opmerkelijke resultaten bereikt.

Franciszek Habdas is een kunstenaar met een grote individualiteit. Hij zoekt zijn eigen expressiemiddelen en verrijkt daardoor de beeldende kunst met een vorm die geheel kenmerkend voor hem is. Hij kent het materiaal en de techniek goed. Zijn penningen roepen herinneringen aan de beeldhouwkunst op. Zij hebben veel verschillende reliëfs en vertonen een architecturale stijl. De penningen van Zofia Demkowska doen enigszins gedeformeerd aan, tengevolge van surrealistische elementen. Zij

zijn zeer fijn gemodelleerd. In haar penningen vermengt de abstracte vorm zich vrij vaak met de figuratieve.

Stanislaw Sikora is een vernieuwer en zijn artistiek credo is welomlijnd. De penningen van Józef Markiewicz, een individualistisch kunstenaar, waarop steeds fijngemodelleerde kopjes voorkomen, getuigen van een grote kunstzinnigheid. De plaquettes van Edmund Majkowski, die bijna uitsluitend militaire scènes tot onderwerp hebben, neigen tot realistische uitbeelding. De klassieke penning tenslotte, wordt vertegenwoordigd door Wacław Kowalik, een kunstenaar die de goede Poolse traditie van voor de oorlog voortzet. De compositie van zijn penningen getuigt van kunstzinnigheid en originaliteit.

Anna Kamińska maakt uitsluitend penningen met dierenmotieven. Janina Mirecka's penningen hebben onregelmatige, vaak doorgebroken vormen en neigen naar het abstracte. Wiesław Müldner Niekowski maakt veel fijngemodelleerde kunstenaarsportretten.

De kunstenaars van Krakau tonen eveneens een enorme verscheidenheid aan stilistische vormen. De penningen van Bronisław Chromy zijn zeer orgineel; de kunstenaar past stoutmoedige oplossingen toe. De constructie en de vorm van de penningen brengen hem er nogal eens toe om de kenmerken die het meest typerend zijn voor de penningkunst uit het oog te verliezen, hoewel hij er ook zijn voordeel mee doet bij het zoeken naar nieuwe stilistische oplossingen.

Danuta Dzielinska, eveneens uit Krakau, heeft een meer realistische stijl. Prof. Witold Korski beoefent de penningkunst als hobby. Hij gebruikt veel Bijbelse thema's, maar wordt ook geïnspireerd door het dagelijkse leven in Polen. De penningen van Antoni Kostrzewa geven zijn figuren gedeformeerd weer, maar zijn tegelijkertijd zeer expressief en intrigerend. Zij leren ons een kunstenaar kennen die in onze tijd een van de meest vooraanstaande medailleurs van Polen is.

De penningen van Wiesław Labedzki frapperen door hun dramatische expressie. Deze kunstenaar maakt gebruik van een geheel eigen techniek: hij giet, smeedt en ciseleert het metaal.

De kunstenaarsgroep in Poznań is betrekkelijk klein. Representatief voor deze groep is vooral Józef Stasiński wiens vele penningen gekarakteriseerd worden door een gecompliceerde vorm en door een zekere literaire allure. Hun reliëf, dat aan impressionistische procédés herinnert, is vaak vol surrealisme. Ook zijn vrouw Katarzyna Stasińska is met een penning met een actueel thema vertegenwoordigd.

De stijl van Barbara Lis-Romanczuk van Olsztyn is zeer verwant aan die van Stasiński. Zij belooft veel voor de toekomst dank zij haar artistieke inventiviteit en haar impressionistische gevoeligheid.

De smaak voor de penningkunst ontwikkelt zich tegenwoordig ook in andere kunstenaarsmilieus, die zich er meer en meer voor beginnen te interesseren.

De Poolse Munt, die als enige geslagen penningen uitgeeft, besteedt ook veel zorg aan het verbeteren van hun technische en artistieke kwaliteit. Kunstenaars als Wacław Kowalik, Jerzy Jarnuszkiewicz en Edward Gorol staan

ervoor garant dat de geslagen penningen en plaquettes weldra de perfectie van de gegoten penningen zullen bereiken.

Wanneer men de Poolse hedendaagse penningkunst van nabij beschouwt, bemerkt men dat deze zich oriënteert op de verschillende artistieke stromingen die in West-Europa de laatste jaren in de mode zijn. Dit wil echter niet zeggen dat de Poolse penningkunst een imiterend karakter heeft.

De breuk met het academisme, dat nog niet lang geleden in Polen domineerde, en de oriëntering van de penningkunst op nieuwe horizons moeten toegeschreven worden aan de jonge kunstenaarsgeneratie. Het feit dat men tegen-

woordig zelfs echo's van tradities uit het verleden – dat kan men trouwens in deze tentoonstelling zien – gecombineerd vindt met nieuwe stoutmoedige oplossingen, schijnt te bewijzen dat de Poolse penningkunst zeer vitaal is. Dit is een zeer positief verschijnsel.

Op het ogenblik ontwikkelt de Poolse penningkunst zich op een enorme schaal. Door zijn experimenteel lust, die soms tot tegenstrijdige resultaten lijkt te voeren, plaatst deze kunst zich in de voorhoede in vergelijking met andere landen. Maar daar wij zelf getuigen zijn van deze gecompliceerde ontwikkeling is het ons onmogelijk om voldoende afstand te nemen om er een objectief oordeel over te vellen.

131e bijeenkomst op 15 januari 1971 — Mej. Drs. G. van der Meer, wederom uit s'-Gravenhage, gaf een lezing over Friese Penningen. Na een korte inleiding over Nederlandse Penningen in het algemeen besprak zij aan de hand van dia's vele penningen betrekking hebbende op Friesland en de zo belangwekkende historie van dit gewest. Tot besluit van haar buitengewoon interessante causerie liet zij verschillende bijzonder fraaie penningen op de Friese geschiedenis betrekking hebbende of door Friezen, zoals Pier Pander, ontworpen zien.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

29e bijeenkomst op 7 december 1970 — Als spreker voor deze avond was in ons midden Mr. Rueb uit Velp met als onderwerp: Munten uit het Huis Capet. Aan de hand van een uitgewerkte stamboom werd de historie van het huis Capet behandeld. Onderwijl circuleerden doosjes met zeer interessante munten. Na de koffie was er nog ruim gelegenheid voor ruiling of kopen.

30e bijeenkomst op 4 januari 1971 — Als gasten waren aanwezig de heer en mevrouw de Jong uit Nijmegen. Aan de hand van dia's werd een causerie gehouden over Romeinse munten. Er werden veel vragen gesteld. Na de koffie kon men verschillende tableaux met Romeinse munten bewonderen.

31e bijeenkomst op 1 februari 1971 — De opkomst was buitengewoon groot, dankzij de aanwezigheid van de heer Schulman uit Amsterdam. Voor de pauze hield deze een causerie over de geschiedenis van verschillende munten. Een schitterende collectie dia's werden daarbij vertoond. Na de pauze werd door de heer Schulman een veiling gehouden van een zestigtal munten en enkele boeken op numismatisch gebied. Er bestond voor het een en ander een grote animo, zodat de meeste leden aan het eind van de avond, verrijkt met één of meer munten, dankbaar huiswaarts keerden. Een bijzonder prettige avond, ook omdat men nu eens persoonlijk kennis kon maken met deze alom bekende persoonlijkheid op numismatisch gebied.

Numismatische Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

30e bijeenkomst op 10 december 1970 — Op deze bijeenkomst werd, onder leiding van de heer P. Vo-

gelaar, een onderlinge veiling gehouden. (Dhr. H. J. Roozeboom was door ziekte verhinderd). Onze penningmeester, tevens veilingmeester, bleek ongekende verkoop-kwaliteiten te bezitten. Gezien de ruime belangstelling en de grote kooplust konden wij na afloop van een zeer geslaagde bijeenkomst spreken.

31e bijeenkomst op 14 januari 1971 — Een grote ruil- en contactavond werd georganiseerd waarbij ook enige munthandelaren aanwezig waren. Na een kort officieel gedeelte, waarbij de o.a. binnenkort te houden Numismatische Quiz ter sprake kwam, konden de verzamelaars met het spel van loven en bieden beginnen. Het werd een gezellige avond, waarbij velen der talrijke aanwezigen hun verzameling met veel nieuwe aanwinsten konden uitbreiden.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Nijmegen)

100e bijeenkomst op 10 december 1970 — Ditmaal in het gebouw van De Nederlandsche Bank N.V. Amsterdam, waar wij werden ontvangen door de heer P. J. Soetens, die een bijzonder boeiende voordracht hield over de nederlandse munten van 595 tot 1581. Hierna werd de kollektie over deze periode, welke zeer doelmatig in vitrines was opgesteld bezichtigd.

101e bijeenkomst op 14 januari 1971 — Onderstaande leden spraken over de daarachter vermelde onderwerpen: Dr. A. C. J. Mulder: „De Realen van Spanje”; Drs. G. Elbers: „2 Indo-griekse munten”; J. Nijenhuis: „Een (valse) Rijksdaalder in omloop in Ned. Indië”; Mej. A. M. Vermeulen: „Enkele moderne en enkele oosterse munten”; W. F. H. van Moll: „Enkele munten en penningen”; H. J. van Woensel: „Enkele, verboden' munten”; Dr. J. P. van Erp: „Hofmedailleurs”; P. W. Meyer: Hield een quiz over gegevens uit het boek van J. Schulman: „Nederlandse Munten”.

102e bijeenkomst op 11 februari 1971 — De heer W. van den Boom, 's-Hertogenbosch, sprak over: „Wandeling door de Eeuwen”. Aan de hand van een kolossale hoeveelheid penningen voerde spreker ons door de historie van Europa vanaf Frans I van Frankrijk tot het huwelijk van Prinses Beatrix. Een bijzonder interessant geheel.

Kring Limburg
(Secr.: St. Hubertuslaan 25, Maastricht)

99e bijeenkomst op 4 april 1970 — De heer A. G. van der Dussen uit Maastricht hield in het Protestants Buurthuis een lezing over de gevolgen van de Napoleontische oorlogen op de muntslag in Groot-Brittannië. De inflatie die ontstond als gevolg van de wijze van financieren van de oorlogskosten werd toegelicht met behulp van munten, documenten en aanhalingen uit geschriften van die tijd. De spreker had een talrijk en aandachtig gehoor.

100e bijeenkomst op 23 april 1970 — Deze bijeenkomst had een feestelijk karakter en werd voor deze gelegenheid gehouden te Roermond, waar het Bestuur en enkele genodigden alleraardigst werd ontvangen en toegesproken door Roermonds' Burgemeester Mr. M. Custers in het fraaie historische stadhuis. Hij had zeer veel waardering voor het streven van de Numismatische kring en het deed hem genoegen dat bij deze gelegenheid in de oude muntstad Roermond een munttentoonstelling werd gehouden. Ter herinnering bood hij het Bestuur het fraaie boekje „Roermond vroeger en nu” aan, geschreven door de stadsarchivaris Baron van Hövell tot Westerflier. Voorzitter Menger dankte voor de hartelijke ontvangst en bood de Burgemeester een te Roermond geslagen 17de eeuwse munt aan. 's Avonds om half acht werd de expositie, die ruimte had gevonden in het Hendrik Luijten-Cuijpersmuseum, ingeleid en geopend door Dr. H. Enno van Gelder uit Den Haag. Deze expositie, die te danken is aan de geestdriftige samenwerking tussen de heren Van Poll en Van Spanje, gaf talrijke interessante munten te zien vanaf de Romeinse periode tot en met onze tijd. Zo was de Romeinse goudschat van Obbicht en een deel van de Karolingische zilverschat, gevonden te Roermond in 1967, geëxposeerd benevens talrijke interessante munten uit de verzameling Storms. Voor het merendeel bestond de tentoonstelling uit een keur van middeleeuwse en moderne munten geslagen in plaatsen, die thans liggen op het grondgebied van Nederlands- en Belgisch Limburg zoals Roermond, Maastricht, Maaseik, Weert, Gronsveld, Rekem enz. De expositie bleef geopend tot 13 mei. Jammer dat de pers, alhoewel uitgenodigd, weinig aandacht aan deze expositie heeft besteed.

MINT-MARKED WITH THE STAR OF DAVID

ISRAEL GOVERNMENT MINTMARKED SET 1971

issued by the BANK OF ISRAEL

All six coins in the new
OFFICIAL GOVERNMENT
MINT SET bear for
the first time a mintmark,
the six-pointed Star of David.

ALL SETS ARE SERIALLY NUMBERED 1-175,000

Price: \$4.00

Also available:
1971 Jerusalem Specimen Set in wallet
Price: \$3.50

Limit: 10 Sets of each type

Postage and delivery for each set — 25c.

Supplement for airmail \$1.00 for the first and \$0.50
for each additional set.

Further particulars from

ISRAEL GOVERNMENT COINS
AND MEDALS CORPORATION

11, Keren Hayesod Street, Jerusalem

JACQUES SCHULMAN N.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

101e bijeenkomst op 23 mei 1970 — Op deze bijeenkomst had een ruilbeurs plaats die vrij talrijk was bezocht.

102e bijeenkomst op 27 juni 1970 — Op deze bijeenkomst had een ruilbeurs plaats, die slecht was bezocht in verband met de ongunstige weersomstandigheden.

103e bijeenkomst op 26 september 1970 — Het winterseizoen werd geopend met een ruilbeurs die druk was bezocht.

104e bijeenkomst op 30 oktober 1970 — Dr. J. Sprenger hield een voordracht over de Merovingi-

sche muntslag en belichtte deze tegen de historische achtergrond in het Maasland. Een talrijk gehoor woonde deze voordracht bij.

105e bijeenkomst op 28 november 1970 — Dr. J. Sprenger hield een voordracht over het Karolingsche muntwezen en zijn betekenis voor het middeleeuwse muntwezen. Deze voordracht werd eveneens bijgewoond door talrijke leden.

106e bijeenkomst op 17 december 1970 — Op initiatief van het Bestuur werd een onderlinge muntveiling gehouden waarbij de heer A. H. van der Dussen optrad als veilingmeester. Deze veiling viel zeer in de smaak bij de talrijke aanwezige leden.

MUNTHANDEL HABETS

Munten

Penningen

Medailles

Van Anrooystr. 7.

Geleen

Tel.: 04494-7810

Boeken

Catalogi

Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

*Attentie
verzamelaars!*

Uniek aanbod. Plastic schuifmaten in mm en ”.

Uw munten kunnen bij het meten met dit
Zwitserse precisie-instrument niet krassen.

Prijs f 20,— franco huis.

Schrijf aan *M. J. van der Voort*, Bolestein 374,
Buitenveldert Amsterdam 1011.

50 Bestellingen zijn nodig om tegen de
genoemde prijs te kunnen leveren.

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

Uitgevers

*van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

00187 ROME ITALY

Piazza di Spagna 35. Telephone: 6790416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Erekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34

1005 Lausanne

Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053

Lausanne. SUISE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

Modelés J. Hekman

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Bron: 50 mm. f 9,75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

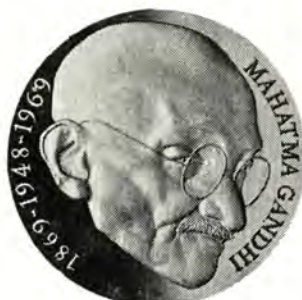
oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Bron: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEEST GEBORTE ERASMO

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon. De keerzijde toont de schrijvende hand van Erasmus, gemaakt naar een gravure van Hans Holbein. De vertaling van de tekst luidt: „Standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben.”

EEUWFEEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon.
Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaar. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waaromheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life”. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken.”

Koninklijke Begeer
Voorschoten

x genummerd, niet waarborgcertificaat, in luxe etui.
Prijzen inclusief B.T.W.
Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE
M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 5.- per jaar

ADVERTENTIES
½ pagina f 100.- per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

21e JAARGANG

NO. 3

JULI 1971

FRANKE TJITSE SIEGFRIED LETTERIE

Frank Letterie, in 1931 in Den Haag geboren, werd, na de middelbare school doorlopen te hebben, ... vertegenwoordiger en later, in plaats van 'militair', - als gewetensbezwaarde - verpleger in een psychiatrische inrichting.

In die hoedanigheid kwamen de eerste werkelijke contacten met de Muzen tot stand, want, met de patiënten werd een toneelclub opgericht en daarmee werd een kinderdroom werkelijkheid. Hij had er immers al lange jaren van gedroomd, acteur te worden ...

Maar ziet, de fluisteringen der Muzen brengen hem binnen de muren van de Kunstnijverheidsschool te Eindhoven. Van 1952 tot 1954 krijgt hij in de lichtstad tekenlessen van Kees Bol. Als hij daarna naar de Koninklijke Academie in Den Haag gaat, volgt hij er aanvankelijk de lessen in schilderen, om evenwel reeds na drie weken (!) om te zwaaien naar de Beeldhouwcurcus.

Van 1954 tot 1958 werkt hij onder D. Bus en H. van Haaren, om dan - van 1958 tot 1961 - aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam bij Prof. V. P. S. Esser verder te bouwen aan datgene, wat uiteindelijk de juiste keuze zal blijken te zijn. Een eerste kroon op het werk wordt in 1961 gezet met het behalen van de gouden erepenning van de Prix de Rome.

Nu maakt hij - alweer jaren - in de omgeving van Den Haag, waarheen hij bewust terugkeerde vanuit Amsterdam, zijn eigen 'toneelstukken', zijn beelden en penningen, waarvan hij het maken ziet als een vorm van toneelspel, van inleven, van identificatie, van lichamelijke identificatie ook, b.v. met paarden.

Zijn penningkunst is daarbij onderdeel van het totaal van uitdrukkingsmogelijkheden. Geen groter goed dan het andere, geen mindere uitingvorm ook. Dat laatste zeker niet. Zijn penningen handhaven zich uitstekend temid-

J. P. Scholten (kz.)

L. Couperus (kz.)

den van zijn andere werk, naast zijn neo-bakke beeldjes vol zwier en beweeglijkheid. Hij, Letterie, heeft met kennelijk plezier en met grote inzet aan ieder stuk gewerkt en was – perfectionist als hij is – niet vlug tevreden. De keerzijden van zijn penningen zijn dikwijls van een stoere eenvoud. Een onverbreekelijke eenheid met de voorzijde, een finishing-touch. Nooit een demi-conceptie...

De in 1961 gemaakte penningen 'Ariadne', 'Maecenaspenning Pulchri-Studio' (met een keerzijde van Dirk Bus), en 'Martine' zijn meteen al krachtige bewijzen van zijn kunnen.

Hij voegt daar nog aan toe: Penningen voor de Tentoonstelling 'World Press Photo' (1962 en 1965), postzegeltentoonstelling Amphilex '67, Anjerfonds 's-Gravenhage, Vrijtijdsbesteding Den Haag en een penninkje, in goud verkocht ten bate van het restauratie-fonds voor de zo schitterend geslaagde restauratie van de kerk in de Voorburgse Herenstraat. Het penninkje werd helaas technisch onvolmaakt uitgevoerd, waardoor vele details, op het model wel aanwezig, vervaagden of geheel wegvielen. Na het eerder genoemde penninkje van dochtertje Martine, waarvan het model direct in gips werd gesneden, wat een grote mate van

J. Letterie 80 jaar

concentratie vereist, volgden nog vele portretpenningen, bijna alle van een voorname kracht en dus met grote 'dictie': 1963 Louis Couperus, 1964 Jan Pieter Scholten, 1965 nogmaals Martine, Hendrick de Keyser, 1966 dubbelportret van de heer en mevrouw Lugt, Johannes Letterie 80 jaar, 1968 Tilly Wijnants.

Bij het noemen van ander werk van de hand van deze beeldhouwer/medailleur mag wel begonnen worden met een tweetal portretten, waarvan het geen toeval kan zijn, dat ze – enerzijds door de betrokkenheid bij Voorburg/Den Haag en omgeving en anderzijds door de hang naar het Toneel – juist door hem gemaakt werden: portretten van de Nestor der Voorburgse beeldhouwers Albert Termote en van de acteur Jules Royaards.

Van het nu reeds respectabele aantal grote en kleinere werken van de hand van deze hardwerkende, een eigen stijl ontwikkelende beeldhouwer moeten toch zeker genoemd worden: de Harlekijn bij de De Glopperschool te Rotterdam, de Pegasus bij het Goese Lyceum, de Orpheus geplaatst bij het gebouw van de Tweede Kamer te Den Haag, het Fonteinbeeld in een speelvijver te Voorburg, de Geus met vaandel en zwaard, voor het Recreatie-schap Brielse Maas en de Moeder-met-Kind, in op-

Vrije Tijds Besteding

Anjerfonds (kz.)

J. Letterie (kz.)

dracht van een verzekeringsmaatschappij geplaatst aan de Saffierhorst te 's-Gravenhage. Als dan verder alleen nog vermeld wordt, dat er een prachtig ontwerp gereed is (vechtende hanen) ter plaatsing bij een school in Den Helder, dat bij het Financieel Rekencentrum te Apeldoorn een beeld zal komen, voorstellende een ruiter met twee paarden en dat er met volledige inzet gewerkt wordt aan een Valende Ruiters, in opdracht van de Gemeente Voorburg, dan doen we schromelijk tekort aan een man, die een ruimer beschrijving zou verdienen, al was het alleen maar om de lezers van zo'n uitvoeriger beschrijving nog meer mogelijkheden 'aan te geven' tot kennismaking met werken, waarvan er wellicht in de omgeving van hun woonplaatsen ook te vinden zouden zijn...

Martine

Het is – dacht ik – goed, kennis te nemen van andere werken, van degenen, die ons verrijken met hun penningontwerpen, om van dié uitingen van hun kunnen nog meer te kunnen genieten.

K. H. Heins

DE DUBBELE DUKATEN VAN 1854 EN 1876

De muntwet van 26 november 1847, Stbl. 69, opende in artikel 5, voor het eerst sinds het bestaan van het Koninkrijk, de mogelijkheid om naast de gouden dukaat ook dubbele dukaten te slaan.

In artikel 15 en 16 dezer wet worden resp. gewicht (6,988 gram) en gehalte (983 duizendsten) vastgesteld en de beeldenaar omschreven, terwijl in het Kon. besluit van 29 juni 1848, Stbl. 27, de diameter op 26 mm wordt bepaald. Omtrent de muntslag dezer uiterst zeldzame stukken kan het volgende worden medegedeeld.

A. Op voorstel van de Voorzitter van het Muntcollege werd in de zitting van 4 januari 1854 van dit college besloten, met het oog op de mogelijke aanmunting voor de Keizer aller Russen, Koninklijke goedkeuring te vragen voor de vervaardiging van nieuw stempelgereedschap voor de enkele en de dubbele dukaat, waarvoor de stempelsnijders een som van f 1200,— zou worden uitgekeerd; bij Kon. besluit van 17 januari 1854 No. 104 wordt deze goedkeuring verleend. In de zitting van 10 juni 1854 worden 4 proefstukken van de dubbele dukaat geproduceerd ter opzending aan de Minister van Financiën, waarvan 2 stuks aan Z.M. de Koning moeten worden voorgelegd; bij missive van 22 juni 1854, No. 11 wordt deze goedkeuring verleend en kan tot uitbetaling van de som van f 1200,— worden overgegaan.

B. Bij missive van de Minister van Financiën van 22 september 1866, No. 70, verzoekt deze 1 stel Ned. muntspeciën te mogen ontvangen om deze op de in 1867 in Parijs te houden Wereldtentoonstelling te kunnen exposeren.

In zijn vergadering van 5 oktober 1866 besluit het Muntcollege tot de aanmaak van 10 proefstukken van het Nederlandse muntstelsel, waaronder de dubbele dukaat, alsmede van dat voor de Koloniën, terwijl voorgesteld wordt 2 stel naar de Wereldtentoonstelling te zenden opdat voor- en tegenzijde der munten getoond kunnen worden. Deze munten worden op 9 januari 1867 verzonden en op 13 januari 1868 terugontvangen van het Comité des poids et mesures et des Monnaies te Parijs in de volgende samenstelling:

1. een doosje bevattende de zilveren en koperen munten van Ned. Indië,
2. een doosje bevattende 2 dubbele dukaten, 2 dukaten, 2 dubbele gouden Willems, 2 gouden Willems, 2 halve gouden Willems,

Dukaten 1824-1830

3. het étalage-kistje voor de munten,
4. een op kosten der Hoofd-Commissie voor de Wereldtentoonstelling door de Franse Commissie gemaakt tableau voor de munten.

Van de 10 series proefstukken welke werden aangemaakt zijn in de volgende jaren, als ruil-object, 2 series aan de Pauselijke Regering, en series aan Spanje, Zweden, Japan en België afgestaan.

De basis-waarde voor de gouden munten was hierbij f 5,49⁵ voor de enkele dukaat en f 9,69 voor de gouden Willem.

In de muntwet van 1901 werd de dubbele dukaat niet meer opgenomen.

In 1918 bracht op de veiling der collectie Van Dijk van Matenesse een exemplaar van de dubbele dukaat 1867 f 515,— op¹.

J. W. A. van Hengel

¹ Jaarboek 1918, blz. 88-89.

MUNT-DIEFSTAL

Op zondag 13 juni 1971 werden in het Noordbrabantse Museum te 's-Hertogenbosch een viertal gouden munten ontvreemd. Het betreft de volgende munten:

1. Gouden Schild tijdens Jan III in 1338 in naam van Lodewijk van Beieren te Antwerpen geslagen.
Type: de Witte nr. 374.
2. Gouden Lam van Johanna en Wenceslaus van Brabant.
Type: de Witte nr. 387.
3. Gouden Kroon van Philips II te Antwerpen geslagen (zonder jaartal).
Type: de Witte nr. 706; v.Gelder/Hoc nr. 209-1.
4. Gouden Albertijn van Albertus en Isabella in 1600 te Maastricht geslagen.
Type: de Witte nr. 964.

VALSE LEEUWENDAALDERS EN DUKATEN

In aansluiting op het bericht in de vorige aflevering kunnen thans afbeeldingen gegeven

worden van de diverse vervalsingen van Nederlandse leeuwendaalders die de laatste maanden in omloop gebracht zijn. Deze exemplaren zijn steeds van opvallend goede conservatie. De muntplaten zijn vlak, hebben een gelijkmatig gewicht en scherpe kanten. Zoals de heer R. L. Schulman heeft ontdekt, zijn zij geslagen over moderne Maria Theresiadaalders: sporen van de randversiering zijn meermalen te zien. Tegelijk zijn, eveneens in groot aantal, vervalsingen van Nederlandse dukaten van de Brusselselse munt in omloop gekomen. Deze kenmerken zich o.a. door het foutief weergegeven muntmeesterteken palmtak en afwijkende letters, vooral op de keerzijde. Zij komen voor met alle indertijd te Brussel geslagen jaartallen tussen 1824 en 1830.

Overijssel 1616

Holland 1576 en 1589

Kampen 1647 en 1648

Gelderland 1607

West-Friesland 1636

Utrecht 1649

Overijssel 1688

PUBLIKATIES

M. Thirion et F. J. Bingen *Monnaies Conventiennelles et Monnaies de Nécessité Belges* (1816-1918), Bruxelles 1970.

Als nr. 9 is in de door J. de Mey uitgegeven reeks Numismatic Pocket dit boekwerkje verschenen, dat bij zijn voorgangers gunstig afsteekt door de fraaie foto's op glanzend papier tussen de teksten. Voor de verzamelaars van de tot dit speciale gebied behorende munten zijn alle bekende gegevens bijeen gebracht, waaronder nog niet eerder gepubliceerde munten. Van deze verdient de eerste serie huismunten van de gevangenis van St. Bernard van 1823 een speciale vermelding.

De eerste huismunten dateren uit de tijd dat Nederland en België één koninkrijk vormden. Samen met het hoofdstuk 'Huismunten' uit het Handboek van de Nederlandse munten van 1795-1969 van J. Schulman bestaat nu een volledige inventarisatie van de in het toenmalige rijk uitgegeven huismunten; hieruit blijkt dat de Belgische geheel afwijkend zijn van de Nederlandse huismunten. De Nederlandse vertonen een grote uniformiteit met alleen een afwijkende letter van de plaatsnaam

ter onderscheiding, de Belgische verschillen ook onderling nogal. Na de onafhankelijkheid werden in 1832 contramerken op de gangbare munten aangebracht en aan het eind der dertiger en begin veertiger jaren geheel nieuwe series in de nieuwe munteenheid uitgegeven.

In België werd het gevangenisgeld in 1848, in Nederland in 1861 ingetrokken. Voor enkele gestichten en gevangenissen werden na 1848 weer huismunten in circulatie gebracht. In tegenstelling tot vorige uitgaven geeft dit boekje alle tot nu toe uit archieven bekende gegevens over de uitgegeven aantallen, emissiejaren, looptijd, metaalsoort, diameter en gewicht van de stukken, munthuis en stempelsnijders, waardoor de meer in de achtergronden en historie van zijn verzamelobject geïnteresseerde, dank zij de speurzin van de schrijvers alle mogelijke gegevens kan vinden.

J.J.M.H.

BUITENLANDS NIEUWS

Het congres met bijbehorende internationale tentoonstelling van moderne penningkunst dat de Fédération internationale de la médaille (F.I.D.E.M.) om de twee jaar organiseert, wordt dit jaar van 15-20 september in Keulen gehouden.

Na het congres van 1963 in Den Haag zijn er congressen in Athene, Parijs en Praag geweest. De afstand heeft waarschijnlijk verhinderd dat veel Nederlandse kunstenaars en penningverzamelaars hieraan deelnamen. Laat u echter deze keer de gelegenheid niet ontgaan om kennis te maken met recent penningkundig werk uit een groot aantal landen en om collega's en gelijkgestemden te ontmoeten. Nadere inlichtingen en opgaveformulieren voor het congres zijn te verkrijgen bij mej. drs. G. van der Meer, Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71b, Den Haag, (tel. 18 09 57).

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Op 22 mei j.l. vond te 's-Gravenhage de 46ste Algemene Vergadering van de Vereniging voor Penningkunst plaats, waar door de aanwezigen de diverse jaarverslagen en overzichten werden goedgekeurd.

Uit die verslagen blijkt, dat het ledental per 1-1-1971 523 bedroeg, waarvan helaas een achttal moest worden geroyeerd wegens het niet voldoen van de contributie over meer dan één jaar.

O.a. naar aanleiding van het besprokene op de vorige jaarvergadering (op 19-3-1970) en op de hoorzitting (gehouden op 9-12-1970) werden de honoraria voor de ontwerpers van door de Vereniging uit te geven penningen wederom verhoogd, wat mogelijk werd door verhoging van het door het Ministerie van C.R.M. toegekende subsidiebedrag.

Hier kan er ook melding van worden gemaakt, dat in en door het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag (in de wachtruimte naast de ingang) een vitrine werd ingericht, waarin geregeld recente penningontwerpen getoond zullen worden.

Vele van onze leden zullen daarvoor zéér erkentelijk zijn.

Tijdens 1970 werden door het Bestuur de gebruikelijke contacten onderhouden. De leden ontvingen exemplaren van een tweetal penningen in brons, te weten: een geslagen penning '150 jaar electriciteit' naar ontwerp van Renze Hetteema en een gegoten penning naar ontwerp van Floyd T. DeWitt, getiteld 'Word wat gij zijt', waarop onder meer een verfijnd kinderportretje (zie Geuzenpenningen 1970-4 en 1971-1).

In de jaren 1971 en 1972 samen zullen de leden een drietal penningen ontvangen waarvoor reeds besprekingen gaande zijn, terwijl aan één der opdrachten 'een Montessori-penning' al gewerkt wordt om te komen tot een schets-ontwerp.

In de Vergadering werd afscheid genomen van de Bestuursleden de heer R. M. Wijdeveld en Dr. H. Enno van Gelder, die de Vereniging respectievelijk 9 en 21 jaar op voortreffelijke wijze dienden. Zij kregen - namens de leden - een penning naar keuze aangeboden.

Dr. H. Enno van Gelder kreeg voor de vele en belangrijke diensten, gedurende zo vele jaren aan de Vereniging bewezen, het ere-lidmaatschap aangeboden.

In de huidige bestuurssamenstelling worden de betrekkingen tussen de Vereniging en het Kon. Penningkabinet gecontinueerd door de benoeming tot Bestuurslid van mej. Drs. G. van der Meer. In plaats van de heer Wijdeveld werd benoemd de heer A. J. de Koning.

In de nabije toekomst kunnen de leden een geïllustreerde catalogus tegemoet zien, waarin alle in de loop van het 40-jarig bestaan van de Vereniging uitgegeven penningen zullen zijn afgebeeld. De secr.-penningmeester zal voorbereidingen treffen om te komen tot uitgifte van een ledenlijst.

Het bestuur gaat de toekomst vol vertrouwen tegemoet en hoopt op uw aller steun en medewerking o.a. in de vorm van het aanbrengen van nieuwe leden.

Secretariaat: Notweg 21, Bergen (N.H.).

Contributie: f 30,— per jaar.

Post-girnummer no. 96820 t.n.v. de Vereniging voor Penningkunst te Bergen (N.H.).

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

213e bijeenkomst op 17 maart 1971. — Onze leden brachten stukken mee uit hun eigen verzameling en vertelden daarover op onderhoudende wijze.

214e bijeenkomst op 14 april 1971 — Dr. H. Enno van Gelder sprak voor ons over 'Plakken en Botdragers'. Een wetenschappelijke voordracht met lichtbeelden. Een geheel nieuwe visie op de naam Botdrager, Botje, Butken.

215e bijeenkomst op 12 mei 1971 in De Nederlandse Bank, waar de heer P. J. Soetens een voordracht hield over 'De Muntslag van Zwolle' met een expositie van de Zwolse munten in verschillende vitrines.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

210e bijeenkomst op 25 maart 1971 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over 'Plakken en botdragers'. Hij betoogde dat de Vlaamse munten met zittende leeuw van Lodewijk van Male plak hebben geheten, de naam *botdrager* daarentegen behoort bij de munten van Philips de Stoute met een leeuw die een schild op de rug draagt. Hij ging ook in op de latere ontwikkeling: plak werd in Oost-Nederland tenslotte de naam voor 1/8 stuiver, botken (= halve botdrager) voor 1/2 stuiver.

211e bijeenkomst op 21 april 1971 — Korte bijdragen werden geleverd door Mr. W. Bisschop over ridderorden, J. J. M. Hubregtse over Maastrichtse munten, Ir. F. A. Nelemans over reclamepenningen, Drs. J. P. A. van der Vin over de Janustempel, mej. Drs. G. van der Meer over portretpenningen van politici, H. IJ. N. Tijssen over Sint Joris, Drs. A. T. Puister over een munt van Jan IV van Brabant en Dr. H. Enno van Gelder over Nederlandse florijnen.

212e bijeenkomst op 27 mei 1971 — Dr. H. H. Zwager gaf onder de titel 'Oude en nieuwe menin-

gen' een uiteenzetting van een zevental problemen op het gebied van de Griekse numismatiek waarover in de laatste decennia essentieel nieuwe gezichtspunten naar voren gebracht zijn.

Kring Groningen
(Secr.: Hertenaan 69, Haren)

132e bijeenkomst op 26 februari 1971 — Lt. Kolonel J. A. Herweyer uit 's-Gravenhage sprak over de muntslag van de Heren van Batenburg. De spreker belichtte vele facetten van dit, ook uit historisch oogpunt gezien, zo interessante verzamelgebied. Na zijn boeiend betoog liet de heer Herweyer vele stukken uit zijn prachtige verzameling zien.

133e bijeenkomst op 16 april 1971 — Deze vergadering was een uitsluitend huishoudelijke vergadering. In verband met de Koninklijke goedkeuring van de statuten van onze kring vond een bestuursverkiezing plaats en werd het nieuwe bestuur geconstitueerd als volgt: voorzitter: J. C. van der Wis te Groningen; secretaris: Mr. J. C. Timmer te Haren (Gr.); penningmeester: E. Spieker te Assen; assessor I: J. H. Keizer te Groningen; assessor II: H. J. Huizinga te Delfzijl.

134e bijeenkomst op 18 mei 1971 — Onze oudvoorzitter en erelid, de heer B. van Hasselt te Wehe-den Horn, hield een lezing over oud-Joodse munten. Op ongemeen boeiende wijze vertelde hij niet alleen over de Joodse munten uit de tijd rond de geboorte van Christus, maar deed hij ook de geschiedenis van het oude Israël en het Romeinse Rijk uit die dagen voor ons herleven. Ook liet hij vele fraaie en kostbare exemplaren uit zijn prachtige verzameling zien.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

103e bijeenkomst op 11 maart 1971 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus sprak over koning Willem I in zijn tijd. Een boeiend verhaal over een doortastend vorst van zijn wieg tot zijn graf aan de hand van een hoeveelheid prachtige penningen.

104e bijeenkomst op 15 april 1971 — Dr. J. van Erp vertelde uitvoerig over door leden ingebrachte stukken, waarna deze stuk voor stuk bij opbod werden verkocht.

105e bijeenkomst op 13 mei 1971 — Ir. H. H. Palstring, Apeldoorn, sprak over muntvormen en muntmetalen. Aan de hand van een grote hoeveelheid munten uit eigen kollektie vertelde spreker op boeiende wijze van welke metaalsoorten en welke vormen de munten in de loop der eeuwen werden gemaakt. Tot slot vertelde spreker het een en ander over de munten van Curaçao.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

79e bijeenkomst op 1 december 1970 — 'De geschiedenis van de gulden' was het onderwerp dat Dr. H. Enno van Gelder aan de hand van lichtbeelden besprak. Een belangwekkend stuk algemene muntgeschiedenis, dat in deze beknopte vorm wellicht in De Geuzenpenning kan worden opgenomen.

80e bijeenkomst op 10 december 1970 — Tesaamen met de jubilerende Brabantse Kring bezichtigde een klein groepje Rotterdammers de uitzonderlijk fraaie muntencollectie van De Nederlandsche Bank. De tentoonstelling die de periode van 600 tot 1581 bestrijkt werd door de heer P. J. Soetens ingeleid.

81e bijeenkomst op 5 januari 1971 — De Nieuwjaarsvergadering was enerzijds gewijd aan zaken van huishoudelijke aard, anderzijds hielden verschillende leden een kort praatje; een menigte onderwerpen: munten, penningen en bankpapier, kwam aan de orde.

82e bijeenkomst op 2 februari 1971 — Op deze avond was de familie Schulman bij ons te gast. Voorafgaande aan een veiling waarvoor zo als immer veel belangstelling bestond, hield de heer J. Schulman een inleiding over munten in het algemeen. Als basis voor het gesproken woord diende een fraaie collectie dia's.

83e bijeenkomst op 2 maart 1971 — De heer Lod. S. Beuth beschreef, zeer gedocumenteerd 'de problematiek van de Europese munt'. Voorshands ligt een eenwording ook op numismatisch gebied nog ver van ons af.

84e bijeenkomst op 6 april 1971 — Dr. H. H. Zwager sprak over 'Hellenistische munten als historische bron'. De staatkundige geschiedenis van Klein-Azië na Alexander de Grote — een periode die bij de meeste leden ternauwernood bekend was — werd op duidelijke manier uiteengezet en geïllustreerd aan de hand van prachtige munten. Het was een bijzondere avond, waarvoor grote belangstelling bestond.

85e bijeenkomst op 9 mei 1971 — Bij ziekte van de spreker bleek Dr. H. J. van der Wiel bereid, op het laatste moment in te springen. Het werd een korte inleiding met een historische documentatie over een weliswaar bescheiden maar aantrekkelijke collectie Sassaniden-munten.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Arnhemsestraatweg 93b, Rheden)

68e bijeenkomst op 23 januari 1971 — De voorzitter sprak woorden van dank tot de heer W. J. A. de Jong, die ruim tien jaar op voortreffelijke wijze als secretaris is opgetreden, en stelde daarna zijn opvolger, de heer Van der Eijk, aan de kring voor.

Daarna was het woord aan de heer P. C. Korteweg uit Zwolle, die een boeiende inleiding met lichtbeelden hield over muntvervaardiging, middeleeuwse munten en munten uit de Republiek. Hij deelde bescheiden mede te beschikken over materiaal uit een publicatie van het Penningkabinet; dit had hij omgewerkt en op de band gezet. De voordracht kwam zó indringend over, dat het geheel bijzonder positief werd gewaardeerd.

69e bijeenkomst op 23 februari 1971 — Nadat de voorzitter snel enkele huishoudelijke aangelegenheden had afgehandeld, was voor de rest van de avond het woord aan de heer Schulman. In een inleiding aan de hand van enkele dia's ging de heer Schulman de herkomst na van enkele munten waarvan de naam nog in ons huidige muntstelsel voorkomt.

Na de pauze hield de heer Schulman zijn inmiddels traditionele veiling, waarop na dikwijls zeer geanimeerd bieden, een verrassend groot aantal fraaie en soms zelfs kostbare stukken van eigenaar verwisselde.

70e bijeenkomst op 30 maart 1971 — In samenwerking met de Kringen Kampen en Twente werd een ruilavond gehouden.

71e bijeenkomst op 27 april 1971 — De heer W. J. A. de Jong uit Nijmegen hield een lezing over munten van de Romeinse keizers. Aan de hand van dia's van munten uit eigen verzameling schetsde spreker de ontwikkeling van het muntwezen sinds Augustus, speciaal gezien vanuit het dienstbaar maken van de muntslag aan de cultus van de keizer. Daarbij stelde hij in het bijzonder de

JACQUES SCHULMAN N.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

keerzijden van de munten in het licht, met de vele personificaties en afbeeldingen van sacrale en seculiere zaken. Over diverse aspecten van de afgebeelde munten werd geanimeerd gediscussieerd.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

32e bijeenkomst op 1 maart 1971 — Ir. H. H. Palstring uit Apeldoorn hield een lezing over muntvormen en muntmetalen. Deze interessante causerie werd geïllustreerd door tableaux met vele munten. Na de pauze vertelde de spreker aardige bijzonderheden over een klein Kamper muntje uit de 17e eeuw.

33e bijeenkomst op 5 april 1971 — Deze avond moesten dringend talrijke huishoudelijke zaken behandeld worden. O.a. werd verslag uitgebracht over het nazien der boeken van de penningmeester. Er bleek ondanks de vele uitgaven een batig saldo aanwezig te zijn.

34e bijeenkomst op 3 mei 1971 — De secretaris kon mededelen, dat een nieuwe vergaderruimte gevonden werd, die waarschijnlijk aan ieders verwachting zal voldoen. Ons lid, de heer Dr. C. L. A. van Uden de Secchia hield een bijzonder prettige causerie over het onderwerp: Hoe ben ik gekomen tot het verzamelen van munten en wat verzamel ik?

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7.
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

MEVIUS & HIRSCHHORN INT.
AMSTERDAM

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

UTRECHTSESTRAAT 33

tel. 66990

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

UTRECHTSESTRAATWEG 115

tel. 238968

Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

00187 ROME ITALY

Piazza di Spagna 35. Telephone: 6790416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34

1005 Lausanne

Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053

Lausanne, SUISSE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

RUIMTEVAART OP DE PENNING!

APOLLO XI
BESTELNUMMER 621

APOLLO XII
BESTELNUMMER 629

APOLLO XIII
BESTELNUMMER 630

APOLLO XIV
BESTELNUMMER 632

Muntgoud, poli fond/mat reliëf

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
	18 1/2 mm	3,7 gram	f 42,—
	22 1/2 mm	6,5 gram	f 64,—
* 750 stuks	30 mm	13 gram	f 135,—
* 100 stuks	50 mm	50 gram	f 475,—
* 50 stuks	50 mm	90 gram	f 790,—

Zilver, poli fond/mat reliëf

5000 stuks	30 mm	f 18,—
5000 stuks	50 mm	f 39,50
Brons, gepatineerd	50 mm	f 11,75

Prijzen inclusief B.T.W.

Te bestellen bij: Banken, Juweliers, Munthandel, Postzegelhandel, De Grenswisselkantoren of rechtstreeks bij Koninklijke Begeer Voorschoten.

Prijswijzigingen voorbehouden

Koninklijke Begeer
Voorschoten

Telefoon 01717-4500

* genummerd, met waarborgcertificaat in luxe etui.

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 5.— per jaar

ADVERTENTIES

1/4 pagina f 100.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

21e JAARGANG

NO. 4

OKTOBER 1971

DE MUNTSLAG TE GORINCHEM

Onlangs werd door het Kon. Penningkabinet een tot nu toe onbekende munt geslagen te Gorinchem verworven. Het is een naslag van de Gelderse kruisrijksdaalder van 1584, waarop als aanduiding van de muntautoriteit de letters CO.MAG. voorkomen, uit te leggen als 'gravin van Megen'. Deze aanwinst is een goede gelegenheid om een samenvatting te geven van de zeer verspreide gegevens over het merkwaardige muntbedrijf te Gorinchem in de jaren 1583-1591.

Omstreeks 1580 bloeide de hagemunterij in de Nederlanden welig. De verwarde politieke en militaire toestand was daarvoor een gerede aanleiding. Nadat de in 1572 tegen het koninklijk gezag in opstand gekomen provincies Holland en Zeeland zich met succes verdedigd hadden, was in 1576 het Spaans bestuur vrijwel ineengestort. De Staten-Generaal namen het landsbestuur in handen, wat tevens betekende dat gewesten en steden een hoge mate van zelfstandigheid verwierven. Wel keerde het Spaanse leger in 1578 terug, maar het slaagde er slechts langzaam in althans de zuidelijke gewesten te heroveren; de noordelijke provincies bleven onafhankelijk en consolideerden zich langzamerhand als de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Van de onzekere situatie maakten vele steden en hoge edelen gebruik om historisch min of meer verantwoorde muntrechten weer tot gelding te brengen. Zo werden munthuizen heropend door steden als Nijmegen, Arnhem, Zaltbommel, Deventer en Gent, door edelen als de graaf van den Bergh, de baronnen van Batenburg en van Vianen, de heer van Hedel. In het bijzonder het militair omstreden gebied langs de grote rivieren bood ruime mogelijkheden, vooral waar het met de voorschriften omtrent gewicht en gehalte niet al te nauw werd genomen.

Frank van Don Antonio

Een van de produktiefste van deze muntplaat-
sen is Gorinchem geweest, waar de gang van
zaken zeer ongewoon was. De muntslag begon
daar op ogenschijnlijk gerechtvaardigde wijze:
de magistraat van Gorinchem stond aan ver-
schillende ballingen, wier muntrecht redelijk
aanvaardbaar was, maar die in hun eigen ge-
bied dat recht tijdelijk niet konden uitoefenen,
'territorium' toe, d.w.z. stelde hen in de ge-
legenheid hun muntatelier binnen de stad te ves-
tigen.

Het eerst werd deze toestemming gegeven aan
Don Antonio, die zich koning van Portugal
noemde. Deze had in 1580, na de kinderloze
dood van koning Hendrik I, erkenning gezocht,
maar het land was bezet door Philips II van
Spanje, die als naaste verwant de troon op-
eiste. Koning Antonio zocht steun bij de Ne-
derlandse vijanden van Philips II en zag in
uitoefening van zijn muntrecht financiële mo-
gelijkheden. In het najaar van 1583 stond de

stad hem toe een muntbedrijf te vestigen, waar
Hendrik van Velthuysen muntmeester werd.
Aanvankelijk werden normale Portugese mun-
ten met naam en titel van Antonio koning van
Portugal geslagen. Maar al spoedig werden de-
ze vervangen door imitaties van beter bekende
soorten: Portugese munten op naam van de in
1578 overleden koning Sebastiaan I, zilveren
franken van Frans type en naslagen van
Spaanse dubbele dukaten. De Portugese munt
werkte tot 1587.

Enkele maanden later, voorjaar 1584, verkreeg
dezelfde Hendrik van Velthuysen hernieuwing
van zijn commissie als muntmeester van de
Staten van de Groninger Ommelanden. Hij had
voor deze instantie in 1579 en 1580 te Appin-
gedam gewerkt, maar na de bezetting van
Groningen door de Spanjaarden hadden de
Staten naar Oost-Friesland moeten vluchten en
was de munt tot stilstand gekomen. Vervaar-
digd werden naslagen van internationaal be-

Rijksdaalder van Karel van Megen

Rijksdaalder van de Ommelanden

Rijksdaalder van Arkel

kende soorten als Engelse rozenobels, Spaanse dubbele dukaten, rijksdaalders van Akens en Brunswijks type: deze dragen wel alle voluit de naam van de 'Staten van Friesland tussen Eems en Lauwers'. Reeds in 1585 trokken de Ommelander Staten echter de concessie in, al heropenden zij later in 1589 hun munt in Culmborg.

Intussen was nog een derde muntheer opgetreden, de graaf van Megen. Dit was een aanzienlijk Zuid-Nederlandse edelman, Karel van Croy, vorst van Chimay, sedert 1580 gehuwd met Maria van Brimeu, erfgename van het graafschap Megen aan de Maas. Hij was protestant geworden en had zich bij de opstand aangesloten, waardoor hij in 1583 gouverneur van Brugge werd. Hij kon zich echter als zodanig niet handhaven: reeds in 1584 gaf hij Brugge aan de Koning over en werd hij weer katholiek. Zijn vrouw ging hierin niet mee: zij bleef hervormd en zocht een toevlucht in Holland (pas in 1600 kwam een verzoening tot stand en vestigden beiden zich te Luik). De graaf en gravin van Megen hernamen – zeker eveneens vanwege de te verwachten baten – het muntrecht dat in het geheel verwoeste Megen niet meer geëffectueerd kon worden. Ook hun muntmeester, Johan van Everdingen, kreeg toestemming het bedrijf te Gorinchem uit te oefenen. Aanvankelijk werden in de Megense munt daalders met borstbeeld en naam van graaf Karel geslagen, waarvan enkele met jaartal 1583. Na het uiteengaan van de echte-

lieden nam gravin Maria haar geërfde rechten zelf in de hand – daarin gesteund door de Staten – en verscheen haar naam op de munten. Ook deze muntslag werd minstens tot in 1587 voortgezet.

Bij de Noord-Nederlandse regeringen vonden deze omvangrijke aanmuntingen allerminst een gunstig onthaal. De Staten van Holland konden weliswaar het muntrecht van de Gorinchemse cliënten niet ontkennen, maar zij maakten er wel ernstig bezwaar tegen dat dit recht op Hollands gebied, ten nadele van de eigen munt te Dordrecht werd uitgeoefend; bovendien bleek dat de kwaliteit van de Portugese, Groningse en Megense munten veel te wensen overliet. Er volgden dan ook talloze vertogen bij de Gorcumse magistraat, aanklachten van het muntpersoneel bij de bevoegde rechters en verbodsbepalingen van verschillende Statencolleges en van de Staten-Generaal. In het algemeen plakkaat van 4 augustus 1586, op naam van de graaf van Leicester uitgevaardigd, werden alle te Gorinchem geslagen munten als wederrechtelijk en minderwaardig verboden. Curieus is echter dat zelfs de makers van de houtsneden in de geïllustreerde uitgaven van dit plakkaat, zich hebben laten beetnemen door de Gorcumse vervalsingen: onder de toegelaten Franse franken komt een stuk van Don Antonio voor, onder de goede Engelse rozenobels wordt een naslag van Maria van Brimeu afgebeeld!

Dit laatste is wel begrijpelijk, gezien de wen-

**Deze gheslaghen by de seghenwoordighe Con-
ninginne Elisabeth/ doet als de vsooggaende.**

Duit van Gorinchem

ding die in de muntslag sinds 1585 – in ieder geval ná het staken van de aanmuntingen voor de Ommelanden – was gekomen. De daar werkzame muntmeesters, Hendrik van Velthuysen en zijn opvolgers Anna van Wissel en Adriaen van Meerlandt enerzijds, en Johan van Everdingen anderzijds, kwamen tot zeer nauwe samenwerking, zodat wel van één bedrijf gesproken moet worden en munten van Portugal en van Megen nog nauwelijks kunnen worden onderscheiden. Zij deden trouwens hun best de afzet te verbeteren door de munten zo min mogelijk als uit hun bedrijf afkomstig te kenmerken. Boven werd reeds gewezen op de munten met valse namen die voor Portugese rekening werden geslagen. Ook de meeste munten voor Megen geslagen vertonen omschriften waarin alleen bij zeer nauwlettende lezing de naam van gravin Maria te herkennen is. Typerend is het omschrift op een rozenobel: ELIZABET. D. G. ANG. FRA. Z. M. PR. C. A. L. REGINA, te vertalen als: Maria prinses van Chimay volgens de muntvoet (AD LEGEM) van

Elizabet bij de gratie Gods koningin van Engeland, Frankrijk enz.

Bovendien werd ook naar andere mogelijkheden gezocht om verantwoording aan de koning van Portugal of de gravin van Megen te ontgaan. Verschillende munten werden geslagen waarop als muntheer, hetzij onduidelijk in het omschrift, hetzij door een wapentje, de heerlijkheid Arkel naar voren gebracht wordt. Dit fundament was overigens wel zwak: de beroemde heren van Arkel hebben nooit gemunt; slechts een lid van een zijtak, heer Jan van Heukelom, heeft in de 15e eeuw enkele munten met Arkels wapen geslagen, die echter prompt als vals waren verboden. Ook hier ging het uitsluitend om imitaties van bekende soorten: Brunswijkse daalders en Engelse rozenobels. Tenslotte zijn – en dit is verreweg de meest omvangrijke productie geweest – regelrechte vervalsingen van bekende soorten geslagen, die geen enkel kenmerk van hun herkomst vertonen: onder meer uit de vondst van Serooskerke is gebleken welke grote plaats de

Rozenobel van Maria van Megen

Rozenobel van de Ommelanden

Rozenobel van Arkel

Gorcumse naslagen van rozenobels van Eduard IV (de zg. flemish nobles) en nobels van Hendrik VI in de Nederlandse circulatie zijn gaan innemen, waarschijnlijk vergezeld van een even groot aantal, echter nog niet duidelijk herkende, dubbele dukaten op naam van Ferdinand en Isabella.

In hoeverre de stad Gorinchem zelf directe winst uit deze omvangrijke aanmuntingen, die wel niet met de andere muntgerechtigden verrekend zullen zijn, heeft getrokken, blijkt niet duidelijk. Wel bleef zij de binnen de stad gevestigde muntmeesters, ondanks alle verzet daartegen, bescherming verlenen. Zelfs heeft zij nog, geheel aan het einde van de muntslag, toegelaten dat koperen duiten met de duidelijke aanduiding *GORC(um) IN HOLL(and)* in omloop gebracht werden, een onmiskenbare navolging van de in Dordrecht sinds 1590 geslagen Hollandse duiten. Pas in 1591 gaf zij haar verzet op en werd het gehele bedrijf gesloten. Welke munten precies in Gorinchem zijn geslagen is niet heel goed bekend. Er zijn een aantal afrekeningen voor de koning van Portugal en de gravin van Megen bewaard, maar deze zijn zeker onvolledig. Dan wordt in het museum 'Dit is Bethlehem' te Gorinchem een aantal indertijd in beslag genomen stempels bewaard, maar ook deze collectie is zeer onvolledig. Van lang niet alle munten, die in de rekeningen worden genoemd of waarvan stempels bewaard bleven, zijn werkelijk geslagen stukken in verzamelingen aanwezig, terwijl anderzijds verschillende munten bekend zijn, die noch in de papieren noch in de stempelverzameling te traceren zijn.

De volgende soorten – behalve de naslagen van nobels en rozenobels alle slechts in één of enkele exemplaren – zijn tegenwoordig bekend:

- 1a. Engelse sovereign met naam van Maria van Megen (Delmonte 244).
- 1b. Engelse sovereign op naam van de heer van Arkel (JMP 1915, p. 153).
- 2a. Engelse rozenobel op naam van Eduard IV (Serooskerke 63).
- 2b. Als voren met wapen van Arkel (Delmonte 825 bis).

- 2c. Als voren met naam van Arkel (Delmonte 825).
- 2d. Als voren met verborgen naam van Maria van Megen (Delmonte 241).
- 2e. Engelse rozenobel op naam van de Ommelanden (Delmonte 1169)¹.
- 2f. Rozenobel van Elizabeth van Engeland, met verborgen naam van Maria van Megen (Delmonte 242-3).
- 3a. Engelse nobel op naam van Hendrik VI (Serooskerke 61a).
- 3b. Als voren met verborgen naam van Maria van Megen (Delmonte 240).
4. Spaanse dubbele dukaat op naam van Ferdinand en Isabella (Serooskerke 87 h)².
- 5a. Rijksdaalders op naam van Karel van Megen (Delmonte 759-761), o.a. imitatie van Brunswijk.
- 5b. Rijksdaalders op naam van de Ommelanden (Delmonte 725-6), imitaties van Brunswijk en Aken.
- 5c. Rijksdaalder op naam van Arkel (Delmonte 645), imitatie van Brunswijk.
- 5d. Rijksdaalder op naam van Megen (hier gepubliceerd), imitatie van Gelderland.
6. Zilveren frank van koning Antonie (Delmonte 646), Frans type.
7. Zilveren teston van dezelfde (Batalha Reis pl. 59, 31-33).
8. Drie plakken op naam van Megen (JMP 1917, p. 54), imitatie van de Drie Steden.
9. Koperen duit op naam van Gorinchem (Verkade 58,3), Hollands type.

H. E. v. G.

¹ Deze munt wordt gewoonlijk aan de Culemborgse periode toegeschreven; hij kan echter even goed te Gorinchem geslagen zijn. Ten onrechte meende M. Schulman een zuiltje als muntteken waar te nemen.

² De dubbele dukaat Delmonte 826 – alleen uit een ongeïllustreerde catalogus bekend – is waarschijnlijk een slecht gelezen exemplaar van Granada.

Voor naamste literatuur:

- L. M. Rollin Couquerque, *La monnaie du roi Antoine de Portugal à Gorinchem*, Amsterdam 1903.
- P. Cuypers, *Notice sur les monnaies des comtes de Megen*, RBN 1851, p. 177-210.
- J. L. van der Gouw, *Marie de Brimeu*, in *De Nederlandsche Leeuw*, 1947, kol. 5-49.

as van Nero: heiligdom van Janus

HET HEILIGDOM VAN JANUS

Het jaar 64 is in de regering van Nero van groot belang. De meest bekende gebeurtenis is natuurlijk de enorme brand, waardoor het grootste deel van de stad Rome in de as werd gelegd. Deze brand kwam Nero echter niet ongelegen: het maakte een geheel nieuwe opzet in de stadsaanleg mogelijk en tevens verkreeg de keizer de ruimte, welke hij voor de bouw van zijn luxueuze paleis, het Domus Aurea nodig had. Het is dan ook begrijpelijk, dat men al spoedig Nero ervan beschuldigde deze brand te hebben aangestoken; het bewijs hiervan is echter nooit geleverd.

Niet alleen in de architectuur van vele gebouwen zien we na 64 grote veranderingen, ook in de numismatiek is er in 64 een nieuw begin aan te wijzen. Het is niet ondenkbaar, dat dit nieuwe begin in verband moet worden gebracht met de herbouw van het verbrande munthuis.

Tussen 64 en 66 wordt er in Rome een zeer groot aantal nieuwe munttypen geslagen. Onder deze munten valt speciaal het type met het heiligdom van Janus op als iets geheel nieuws. Het is duidelijk dat de keizer welbewust dit thema heeft gekozen. Het conflict tussen keizer en Senaat was tot een hoogtepunt gekomen. Nero regeerde in zijn laatste jaren als een absoluut monarch, zonder zich te storen aan de Senatoren. De keizer gaat daarom de nadruk leggen op zijn weldoende werkzaamheid ten bate van het volk en hij vindt in het heiligdom van Janus een bijzonder geschikt

motief om zijn functie als vrede-brenger tot uitdrukking te brengen.

We moeten ons dus afvragen wat de betekenis van dit heiligdom in het oude Rome was.

Hoewel er van zeer vele antieke gebouwen resten of toch minstens enige sporen bewaard zijn gebleven, is van het Janus-heiligdom absoluut niets terug te vinden. We zijn daarom aangewezen op enkele gegevens in de literatuur en op de afbeeldingen op de munten van Nero. Ik spreek hier met opzet voortdurend over het *heiligdom* van Janus en niet over de Janus-tempel; er bestond namelijk in Rome ook een tempel van Janus en daarvan zijn langs de Tiberoeever wel resten teruggevonden.

Het gaat ons echter om het door de Romeinen Janus Geminus genoemde monumentje, dat zich op het Forum Romanum moet hebben bevonden, schuin voor de Curia, het gemeentehuis van het oude Rome.

Het Janus heiligdom was een klein rechthoekig gebouwtje met aan voor- en achterzijde twee openslaande deuren. De munten laten ons nog iets meer zien, want boven deze deuren is duidelijk een boog waar te nemen en op zij van de deuren staan aan iedere kant twee zuilen. De zijmuren bestaan uit enkele lagen grote stenen en daarboven een fries met versiering. Hierbovenop komt dan nog weer een tweede fries met een versiering van palmbladen en deze laatste fries loopt rond het gehele gebouwtje. Opmerkelijk is dan nog hoog in de muur van de zijwand een groot raam. Of het gebouwtje was overdekt met een plat dak, of dat er helemaal geen dak was, is niet meer na te gaan. Ik denk dat dit gebouwtje als volgt ontstaan is: oorspronkelijk stonden er dicht bij elkaar twee losse poorten over een straatje dat naar het Forum, het marktplein van Rome, voerde. Door deze twee poorten met zijmuren te verbinden ontstond dit heiligdom. Deze zijmuren schijnt men aan de binnenkant met bronzen platen te hebben beslagen. Binnen dit heiligdom stond volgens de geschiedschrijver Procopius ($\pm$ 530 A.D.) een beeld van de god Janus opgesteld, de beide koppen gericht naar de deuren.

De dubbele kop is typisch voor de god Janus.

M. Schulman, De munten der Ommelanden 1579-1591, JMP 1915, p. 129-181.

M. Schulman, De muntstempels der Munt te Gorinchem, JMP 1917, p. 41-73.

A. D. J. Thompson, Elizabethan Ryals and their Dutch imitations, Num. Chronicle 1941, p. 139-168.

A. D. J. Thompson, Continental Imitations of the Rose Noble of Edward IV, Brit. Num. Journal 1945/48, p. 183-208.

H. Enno van Gelder, De vondst Serooskerke 1966, JMP 1965/66, spec. p. 134-6 en 142.

*aureus van Nero: gesloten deuren van het
Janus-heiligdom*

Hoe de Romeinen er toe gekomen zijn de god zo af te beelden, is niet geheel duidelijk. Oorspronkelijk hadden zij in het geheel geen voorstelling van hun goden; het waren voor hen numina (goddelijke krachten), die geen vaste afbeeldingsvorm kenden. Daarom kreeg de god Janus, een van de oudste Romeinse goden en wel speciaal de god van de doorgang, de deur of de poort, pas laat een vaste afbeeldingsvorm. Op de vroeg-romeinse assen vinden we namelijk de oudste voorstelling van Janus met de dubbele kop en de hypothese van de godsdienst-historicus Wissowa, dat de Romeinen deze Ja-

oorlog en vrede. Het opmerkelijke nu in deze verhalen is, dat de gegevens uit de tijd vóór keizer Augustus anders zijn dan die van de Augusteïsche en latere tijd. In de tijd van de Republiek viel de nadruk op het openstaan. De geleerde Romeinse auteur Varro (1e eeuw v. Chr.) vertelt ons over de Janus Geminus, welke hij Porta Janualis noemt, het volgende: De derde poort is de Porta Janualis, genoemd naar Janus, en daarom is er daar een beeld van Janus geplaatst en is door koning Numa Pompilius de vaste regel ingesteld dat de poort altijd open staat, behalve wanneer er nergens oorlog is (*Tertia est Janualis, dicta ab Iano, et ideo ibi positum Jani signum et ius institutum a Pompilio, ut sit aperta semper, nisi cum bellum sit nusquam*).

Uit deze tekst leren we twee dingen: in de eerste plaats, dat volgens Varro het heiligdom van Janus teruggaat tot de Romeinse koningstijd en tevens, dat het ging om het openstaan van de poort. Een nauwkeurige datering van deze koningstijd is niet te geven. Wel is het zeker dat Varro ervan overtuigd was, dat het ontstaan van het Janus-heiligdom zeer ver terugging in de Romeinse geschiedenis. Het was namelijk in Rome gebruikelijk zeer oude gebeurtenissen en instellingen te dateren 'in de koningstijd'. Het openstaan kunnen we waarschijnlijk in verband brengen met het oude idee, dat er een band bleef bestaan tussen de stad en haar leger te velde. Wanneer men alle poorten sloot, zou – naar men meende – deze relatie tussen stad en leger worden afgesne-

Januskop op een Romeinse aes grave

nus met de dubbele kop speciaal gecreëerd hebben om op deze munten het muntbeeld mooier te vullen, heeft toch wel iets aantrekkelijks.

Omdat Janus de god van de doorgangen was, noemden de Romeinen elke doorgang naar hem ianus. Door ouderdom en heiligheid stak de Janus-boog boven alle andere doorgangen van Rome uit. Het was namelijk een van de oudste poorten van de stad.

Wat vertellen de Romeinen zelf ons over de functie van de Janus Geminus? We vinden veel verhalen over het openen en sluiten van het Janus-heiligdom, in verband gebracht met

as van Commodus: beeld van Janus

sestertius van Nero: heiligdom van Janus

den, met alle nadelige gevolgen van dien.

In de tijd van Augustus krijgen deze verhalen een geheel ander karakter. Deze keizer voert na de periode van de Burgeroorlogen een zeer doelbewuste vredespolitiek en in zijn tijd gaat men dus ook de nadruk leggen op het sluiten van de Janus Geminus. Livius, een tijdgenoot van Augustus, vertelt dan ook het volgende:

Hij (= Numa) maakte de Janus aan het einde van het Argiletum tot een aanduiding van vrede en oorlog; wanneer hij openstond, gaf hij aan, dat de burgerij onder de wapenen was, wanneer hij gesloten was, dat alle volkeren rondom tot vrede waren gebracht. (Janum ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit, apertus ut in armis esse civitatem, clausus pacatos circa omnes populos significaret). Hier wordt uitdrukkelijk het gesloten zijn vermeld en hetzelfde feit vinden we op het grote monument in Ankara, waarop Augustus in de beschrijving van zijn daden zich erop beroemt driemaal de Janus Geminus gesloten te heb-

ben. Tevens wil ik nog herinneren aan de vierde herderszang van Vergilius, waarin het Augusteïsche vreedestijdvak wordt bezongen. Wanneer is nu in de Romeinse geschiedenis de Janus gesloten? Pas aan het eind van de Eerste Punische oorlog in 241 v. Chr. heeft de eerste historisch bekende sluiting plaats gevonden. Daarna volgen de drie sluitingen onder Augustus en dan vinden we de sluiting onder Nero.

We weten zeker dat in 64 twee oorlogen van de Romeinen tot een goed einde waren gekomen. De veldheer Cerialis – later bekend als de bedwinger van ‘onze’ Julius Civilis – maakte in 64 een eind aan een opstand in Britannia, en Corbulo – ook al in ons land bekend als de ontwerper van de Corbulo-gracht bij Voorburg – wist met veel moeite in 63 een eind te maken aan de reeds lang durende Parthische oorlog.

De geschiedschrijver Suetonius vermeldt de sluiting onder Nero in het jaar 66 bij gelegenheid van het bezoek van de Armeense koning Tiridates aan Rome. Hij schrijft: *Ianum Geminum clausit* (hij sloot de Janus Geminus) en voegt er dan heel sarcastisch aan toe *‘tamquam nullo bello residuo’*, ‘alsof er geen enkele oorlog meer over was’. We behoeven aan deze opmerking echter niet al te veel waarde te hechten, aangezien Suetonius er voortdurend op uit is de keizers in een slecht daglicht te stellen.

Ook is de datering van Suetonius waarschijnlijk onjuist, want de eerste munten met het Janus-heiligdom dateren al uit eind 64–begin 65 na Chr. De afwijkende chronologie van deze auteur valt echter wel te verklaren. Suetonius werkt niet chronologisch en verbindt daarom soms gebeurtenissen die niet bij elkaar behoren. De intocht van Tiridates heeft pas enkele jaren na de overwinning plaats gehad, maar het bericht van de overwinning moet Nero al in 64 hebben bereikt. Zo was er voor hem inderdaad reden trots te zijn op de tot stand gebrachte vredes en daarom eind 64–begin 65 plechtig de Janus Geminus te sluiten.

J. P. A. van der Vin

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

De voorjaarsvergadering in Dordrecht op 26 juni 1971 begon met een ontvangst van de leden in het Museum Mr. Simon van Gijn door de conservator Drs. J. de Groot. De rest van de morgen werd ingenomen door de huishoudelijke vergadering. De overleden leden A. Polak en P. C. de Vries werden herdacht. Nadat de notulen van de najaarsvergadering te Bentheim op 24 oktober 1970 waren goedgekeurd, werden de volgende nieuwe leden benoemd: W. van Alsenoy te Berchem; E. J. A. van Beek te Roelofsarendsveen; J. Bolsius te Eindhoven; W. J. A. van der Eijk te Rheden; Prof. Dr. K. W. Gerritsma te Amstelveen; H. J. de Jager te Loma Linda (Cal.); J. H. Keizer te Groningen; J. Leyten te Woudenberg; Numismatische Kring Groningen; A. Pol te Meppe; R. de Ruyter te Amsterdam; W. A. de Ruyter te Brussel; 's Rijks Munt te Utrecht; Ir. H. A. Wieringa te Coevorden; Drs. J. P. A. van der Vin te Den Haag; F. H. Wiggers te Arnhem. Op een vraag van een der leden legde de voorzitter uit dat de Kring Groningen rechtspersoon geworden was en dus als lid geaccepteerd kon worden. De Kring kan één lid met stemrecht afvaardigen.

Het jaarverslag van de secretaresse dat goedgekeurd werd, vermeldde o.a. dat het Genootschap voortaan voor het drukken van het Jaarboek gebruik zal maken van de diensten van drukkerij Koch & Knuttel te Gouda.

De penningmeester gaf nadere uitleg over zijn financieel verslag en de begroting voor 1971. Deze begroting wees uit dat er een structureel tekort bestond en dat dus de contributie verhoogd moest worden. Hij stelde voor dit in de najaarsvergadering op de agenda te plaatsen. Hij wees er verder nog eens op dat de 610 complete jaargangen van het Jaarboek die nog voorradig zijn geen complete series zijn, maar dat vele jaargangen uitverkocht zijn. De be-

groting werd vervolgens goedgekeurd. De kascommissie bracht een gunstig verslag uit, waarop de vergadering de penningmeester van het Genootschap déchargeerde, evenals Dr. Zwager die het geld van De Geuzenpenning bijna 12 jaar beheerd had, maar zijn taak eind 1971 wilde neerleggen. De voorzitter bedankte de kascommissie en benoemde de heren Klaassen en Bingen tot leden van de kascommissie 1971/72.

De voorzitter en de penningmeester die aan de beurt van aftreden waren maar zich herkiesbaar gesteld hadden, werden met warm applaus herbenoemd.

Dat een bekende Nederlandse goud- en zilverfabriek zich geworpen heeft op de productie van imitaties van gouden munten werd door de leden sterk afgekeurd. Verschillende maatregelen om aan het protest hiertegen uiting te geven werden overwogen. Besloten werd om in de eerste plaats het standpunt van het Genootschap aan de betrokken fabriek mee te delen en om daarna over het verschijnsel van de nalslagen in het algemeen een adres te richten aan Justitie en Financiën, met afschrift aan de bankiersvereniging en enige andere instanties. De heer Puister bracht een verslag uit over de werkzaamheden van de commissie die maatregelen tegen vervalsing van oude munten bestudeerd had. Het beste zou zijn als er een algemeen verbod op het verkopen van vals antiek kwam, maar in de praktijk was dit onmogelijk. Men kon zich dus beter concentreren op maatregelen tegen vervalsing van munten, eventueel ook van bankpapier en postzegels. Het eenvoudigste zou zijn om de bestaande strafbepaling voor valse munterij uit te breiden tot niet-circulerende munten, maar er zou ook ergens anders in het Wetboek van Strafrecht een bepaling opgenomen kunnen worden. De commissie wilde Justitie en C.R.M. hierover benaderen, eventueel ook kamerleden. Er was een brief binnengekomen over een door de numismatische kringen op te richten overkoepelende organisatie, waarover enige discussie ontstond. Als er een nieuwe vereniging bij kwam met een andere doelstelling dan het Genootschap, zouden de leden hier graag mee

willen samenwerken. Naar aanleiding hiervan kwam de ballotagekwestie aan de orde. De meeste leden wilden deze handhaven, waarbij de enige criteria voor het aannemen van nieuwe leden een serieuze belangstelling voor de numismatiek benevens eerlijkheid moesten zijn. Na de sluiting van de vergadering lunchten de leden in Restaurant Bellevue en keerden daarna weer terug naar het museum om een voordracht van Drs. A. T. Puister te beluisteren over 'Munten der Oostnederlandse heerlijkheden'. Hij wees erop dat in alle grensprovincies kleine heerlijkheden liggen die in de Middeleeuwen en vooral in de 14e eeuw gemunt hebben. Meestal sloegen zij nabootsing van algemeen aanvaarde typen van grotere heren. De muntvondsten bevestigden dat deze imitaties de circulatie in de Oostelijke Nederlanden beheerst hebben. Door de afgelegenheid van hun gebieden durfden deze kleine Heren zich aan de rechtsmacht van hun leenheren te onttrekken. Of zij werkelijk het muntrecht bezaten is niet te bewijzen. De datering van hun munten is vaak moeilijk. De spreker toonde talrijke dia's en begeleidde deze met onderhoudend en leerzaam commentaar.

Na afloop introduceerde Dr. J. Fortuyn Droogleever een kleine tentoonstelling van numismatische exlibris die hij ter plaatse ingericht had.

De leden gingen naar Bellevue terug om te borrelen en gezellig bijeen te zijn. Ondertussen had de voorzitter een bespreking met de kringvoorzitters.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Na afloop van de expositie Poolse penningen zijn thans te zien:

Romeinse munten uit de 4e eeuw

Speciale aandacht wordt besteed aan de familie-relaties van Constantijn en van Valentinianus. Tevens wordt de collegialiteit in het keizerschap in beeld gebracht. De verspreiding van de verschillende muntplaatsen over het Romeinse Rijk is aangegeven in een landkaart. Het contrast tussen niet-christelijke en christelijke motieven op de keerzijden komt op een apart tableau tot uitdrukking. Een overzicht van keizers, muntplaatsen en munttekens is verkrijgbaar.

Nederlandse munten na 1580

Uit de periode van de Republiek worden de voornaamste typen getoond, onderscheiden in soorten geslagen krachtens regelingen van de Staten-Generaal of van afzonderlijke provinciën en steden en in soorten bestemd voor binnenlands gebruik of buitenlandse handel. Daarop sluit een overzicht van de munten van het Koninkrijk aan met de nadruk op portretten en op munt- en muntmeestertekens.

Franse penningen

Geëxposeerd is een keuze uit Franse penningen vervaardigd na 1950.

Sammler aus Norddeutschland sucht

MÜNZEN UND MEDAILLEN

von JEVER, OLDENBURG, KNIPHAUSEN und OSTFRIESLAND.

Auch Händler-angebote angenehm.

Heiko Schäfer, 2941 Upjever, Deutschland

JACQUES SCHULMAN N.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

MUNTBOEK

van P. VERKADE in reprint. Steeds voorradig. Herdruk naar de originele uitgave van 1848 met de volledige tekst en alle oorspronkelijke afbeeldingen. U kunt een folder aanvragen.

Ook kan men bij ons het prospectus aanvragen voor de reprint van de 3 delen Jac. van Lennep & Jan ter Gouw, De Uithangteekens & Het Boek der Opschriften.

Aankoop van bibliotheken en boeken op het gebied van Geschiedenis, Amsterdam, Volkskunde enz.

Boekhandel JAN TER GOUW, Overtoom 480, Amsterdam-W., tel. 020-16.64.26 b.g.g. 02507-2851.

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7.
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

MEVIUS & HIRSCHHORN INT.
AMSTERDAM

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990
Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

UTRECHTSESTRAAT 115
tel. 238968
Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

00187 ROME ITALY

Piazza di Spagna 35. Telephone: 6790416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34

1005 Lausanne

Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053

Lausanne, SUISE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

RUIMTEVAART OP DE PENNING!

APOLLO XI
BESTELNUMMER 621

APOLLO XII
BESTELNUMMER 629

APOLLO XIII
BESTELNUMMER 630

APOLLO XIV
BESTELNUMMER 632

Muntgoud, poli fond/mat reliëf

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
	18½ mm	3,7 gram	f 42,—
	22½ mm	6,5 gram	f 64,—
* 750 stuks	30 mm	13 gram	f 135,—
* 100 stuks	50 mm	50 gram	f 475,—
* 50 stuks	50 mm	90 gram	f 790,—

Zilver, poli fond/mat reliëf

5000 stuks	30 mm	f 18,—
5000 stuks	50 mm	f 39,50
Brons, gepatineerd	50 mm	f 11,75

Prijzen inclusief B.T.W.

Te bestellen bij: Banken, Juweliers, Munthandel, Postzegelhandel, De Grenswisselkantoren of rechtstreeks bij Koninklijke Begeer Voorschoten.

Prijswijzigingen voorbehouden

**Koninklijke Begeer
Voorschoten**

Telefoon 01717-4500

* genummerd, met waarborgcertificaat in luxe etui.